

Comission Internacionala per la Normalizacion Linguística de l'Occitan Alpin

NÒRMAS ORTOGRÀFICAS, CHAUSIAS MORFOLÒGICAS E VOCABULARI DE L'OCCITAN ALPIN ORIENTAL

Introduccion

L'encharja de la Comission Internacionala per la Normalizacion Linguística de l'Occitan Alpin¹ era de propausar una ortografia e una varietat referenciala per l'ensem di parlars occitans alpins emplegats dins lo territòri administratiu de la Region Piemont; la chausia devia èsser decò illustraa da un diccionari de uech mila paraulas. Lhi límits linguistics e geogràfics son donca ben definits.

L'es pas possible de far lo trabalh que nos es estat demandat sensa una reflexion generala sus lo sens qu'al pòt aver. D'en premiera, la se chal demandar perqué la lhi a besonh d'una varietat referenciala. La lenga es estaa transmetua fin ai nòstri jorns sensa que la lhi augesse una forma unifícaa, perqué seria-la pas possible de continuar parelh? La respòsta es complèxa mas ilh es já contengua dins la demanda: dins la mesura que la vita sociala continua coma ilh es estaa fin aüra, lhi mecanismes de transmission de la lenga son lhi mesmes; dins la mesura que la lhi a de situacions diferentas, la lhi deu aver de mecanismes de difusion linguística novèls. Aquò vòl dir que l'existéncia d'una varietat referenciala permet de far de chausias de lenga foncionalas. En gròs, poem dir que quand l'es una persona que s'exprimís, ilh emplega una varietat locala; quand l'es qualqu'un que vòl adoptar una votz neutra adreçaa a l'ensem de la populacion, al emplega la varietat referenciala. Alora, lhi usatges familiars, literaris e artístics serèn coma sempre lo domini de las varietats tradicionalas. La varietat referenciala serè reservaa a lhi usatges neutres e generals, onte, d'autre caire, l'es rasonablament impossible d'emplegar totas las varietats localas: la creacion de manuals, d'ensais, de tèxtes administratius, d'estampats, d'anoncis, d'articles jornalistics, de programas audiovisuals e d'autri produchs linguistics destinats a l'ensem de la populacion de las valadas, o mai, a tota la populacion occitanòfona.

La lhi a encara una objeccion possibla: se la lhi a una varietat d'usatge comun, ilh finirè per se substituir a las autras. Nos poem pas estremar la situacion que conoissem aüra: sensa parlar de l'influéncia francesa e piemontesa, l'italianizacion de l'occitan es generala e progressiva e la transmission familiara es en seriós perilh. Solament la revitalizacion de la lenga que compòrton lhi usatges escolar, administratiu e mediàtic lhi pòt donar una possibilitat de sobrevivéncia. Se la vita sociala chàmbia, poem pas esperar, ni desirar, que l'occitan rèste fixat dins lo passat. La soleta possibilitat de vita dins la natura e dins la societat es lo renouvelament, e lhi eschambis entre las diversas varietats e entre elas e la varietat referenciala serèn la marca de la vita novèla de l'occitan de las valadas alpinas. Aquò es exactament lo contrari de la mòrt de las varietats localas.

Una varietat referenciala deu èsser generalament compresa e acceptaa. Un principi útil per l'establir es aquel de

¹ La comission es estaa formaa da Giovanna Bianco, Franco Bronzati, Jean-Michel Effantin, Philippe Martel e Rosella Pellerino, e coordinaa da Xavier Lamuela. Dario Anghilante a collaborat eficaçament abo la comission.

cerchar la forma de lenga que, apresada un estrangier, lhi permetria de comunicar normalament en donant l'impression de parlar una varietat que seria pas jamai aquela de l'interlocutor mas que poeria èsser aquela d'un luec ben pròche. Dins nòstre cas la fragmentacion dialectala permet pas de far aquò per tot l'ensem de las varietats presentas, mas, en o fasant per las valadas centralas, poem já aver un modèl de lenga disponible per qualqui usatges generals. D'autre caire, dins la varietat propausaa, tot en cernent las características di parlars centrals, avem aculhit de solucions d'autras oríginas quand las nos an semelhat preferiblas, generalament perque las èron menc tributàrias de las influéncias italiana e piemontesa. En tot cas, en emplegant l'ortografia comuna, coma veierèm, chascun pòt escriure dins sa pròpria varietat d'una manera accessible per l'ensem de lhi occitanòfons; aquò permet l'usatge de varietats localas dins ben de situacions pròprias de la varietat referenciala simplement en levant qualquas características tròp marcaas. La chal tenir da ment que la pràctica generala de l'occitan admet una lònja sèria de características dialectalas dins l'usatge cultivat; nòstra propòsta de varietat referenciala deu èsser donca presa coma un exemple de forma possible per l'usatge general e non pas coma una lenga normativa rígida. Solament la pràctica abituala d'aquesta forma de lenga permetèrè de fixar çò que chascue varietat locala lhi poerè aportar e çò que convenerè a l'usatge general. En consequéncia, avem organizat la gramàtica e lo diccionari, presentats coma una caracterizacion de la varietat propausaa, en laissant de plaça, sus ben de ponchs, a de solucions alternatives.

La lhi a un autre aspècte de l'establiment de la varietat referenciala que la conven de tractar: aquel de la relacion entre la lenga de las valadas dal Piemont e lhi autri dialèctes occitans. Lo parlar dal nòrd, de las vals d'Ols, Cluson e Sant Martin, continua sensa cambiaments importants aquel dal caire francés; pus al sud, la se fai gradualament la transicion vèrs lo piemontés, mas las características occitanas son sempre presentas e la referéncia a l'ensem de la lenga possible. Las activitats de promocion lingüística devon comportar la possibilitat d'accès a la comunicacion generala de tuchi aquilhi que parlon occitan. La grafia comuna n'es l'instrument indispensable; una convergècia moderaa de las características dal lengatge cultivat es un objectiu lògic d'aquilhi que concebon las lengas coma d'aisinas de produccion e de transmission culturala qu'an besonh d'estabilitat e de coeréncia intèrnas, e d'autonomia dins lor relacion abo las autras lengas. L'es ben per aquò que propausem de formas que se justificon masque per lor preséncia dins la tradicion d'usatge de l'occitan cultivat: *aspècte* da pè *aspèct*, *preséncia* da pè *presença*, *important* da pè *emportant*, *existir* da pè *exister* o *existre*. Parelh, durbem la possibilitat de la convergècia de las diferentas formas d'occitan dins lhi usatges pròpris de la lenga cultivaa, mas decò dins aqústi cas donem de solucions doblas per laissant que sie l'usatge a dir la darriera paraula.

Nòstre trabalh sus l'ortografia a consistit a presentar las relations entre lo sistèma gràfic occitan general, establít da Loís Alibèrt (1935), e la prononciacion di parlars alpins. Donem, abo las règlas ortogràficas e la descripcion fonètica de la varietat referenciala, las correspondéncias principalas entre l'escritura e la prononciacion dins lhi diversí parlars de las valadas. Aquesta presentacion ilustra la chausia de la varietat referenciala dal ponch de vista fonètic e decò lo principi d'aplicacion a las autras varietats, que se poerè puei desvolopar per chascuna. Remarquem que las convencions de l'ortografia comuna pòion èsser emplegaas per la reproduccion fidèla de las varietats localas; per exemple, escrivem abitualament *ala* e *estela*, mas se volem escriure pus precisament çò que se di dins una varietat concreta, poem decò escriure *ara* e *estera*. Lo cas dal diftong *ue* dins la paraula *fuec* es diferent: l'es perfectament possible d'adoptar la convencion que la grafia *ue* pòt aver una valor pròcha d'aquela qu'a dins la paraula francesa *accueil*; alora aquesta grafia convenerè parier a las varietats onte ilh a aquesta valor, [], e a totas aquelas onte ilh es prononciaa coma un diftong. D'autre caire, l'origina de las diversas prononciacions es comuna e, en emplegant sempre la mesma grafia, assegurem una soleta forma gràfica per lhi diversí dialèctes e per lhi tèxtes de totas las èpocas.

L'ortografia comuna es la manifestacion visibla e pràctica de l'unitat e de l'autonomia d'una lenga. Una antologia

literària escricha dins de grafias pus o menc fonèticas pòt servir a aquilhi que volerèn conóisser las caracteristicas de chasque varietat, mas la se pòt pas verament pensar a l'emplegar per s'iniciar a l'estudi actiu d'una lenga e de sa literatura. La lenga escricha fonciona coma un sistèma autònom per rapòrt a las formas de lenga orala e una part importanta de las pràcticas culturalas la prenon coma basa. La s'explica en part parelh que totas las lengas conoisson de prononciacions diferentas que parton de la mesma escritura. En francés la *e* finala es prononciaa dins qualqui accents mas decò dins la lectura de vèrs, lo timbre de las vocalas chàmbia regionalament, etc. En italian la variacion de la prononciacion tocha lo timbre de las vocalas, l'articulacion de la *s* e de la *z*, e lhi redoblaments. L'ortografia occitana comuna es pas una excepcion. E se pensem a son nivèl de complexitat ilh es, en tot cas, ben pus simpla que las ortografias de l'englés o dal francés. Ilh es, totun, la clau per totas las dimensions de l'usatge de la lenga, geogràficas e foncionalas: al prètz d'un esfòrç un pauc pus grand d'aprendissatge, ilh permet l'accès a l'ensem de la produccion literària, jornalística e científica en lenga occitana.

Bibliografia

- Loís ALIBÈRT (1935) *Gramatica occitana segón los parlars lengadocians*. Tolosa: Societat d'Estudis Occitans.
- F. ARNAUD e G. MORIN (1920) *Le langage de la Vallée de Barcelonnette*. Paris: Honoré Champion. [Marseille: Laffitte, 1973]
- Clelia BACCON BOUVET (1987) *A l'ombra du cluchī. Salbertrand, patuà e vita locale attraverso i secoli*. Torino: Valados Usitanos.
- Guido BARET (1993-1994) *Vocabolario italiano - occitano alpino*.
- Pierre BEC (1973) *La langue occitane*. Paris: PUF.
- Pierre BEC (1973) *Manuel pratique d'occitan moderne*. Paris: Picard.
- Giovanni BERNARD (1996) *Lou Saber. Dizionario enciclopedico dell'occitano di Blins*. Venasca: Ousitanio Vivo.
- Jean Luc BERNARD (s. d.) *Nosto Lengo. Culture et parler d'un monde provençal alpin*. Santa Lucia: Coumboscuro.
- Pierre BONNAUD (1969) *Pour aider à lire et à écrire le nord-occitan*. Montpellier: Institut d'Estudis Occitans.
- Ugo BORTOLINI et alii (1993) *Lessico di frequenza della lingua italiana contemporanea*. Milano: Garzanti.
- Franco BRONZAT (1994) «Un fenomene de conservacion fonetica en qualque endroit de las Alpas e dals Pireneus e son enterpretacion grafica», *Actes du IV Congrès International de l'Association Internationale d'Etudes Occitanes (Vitoria-Gasteiz, 22-28 août 1993)*. Vitoria-Gasteiz: Ricardo Cierbide Martinena. II, pp. 685-700.
- P. Antonio BRUNA ROSSO (1980) *Piccolo dizionario del dialetto occitano di Elva*. Cuneo: Valados Usitanos.
- Michelangelo BRUNO (1996) *Alpi Sud-Occidentali tra Piemonte e Provenza: i nomi di luogo, etimologia e storia. Dizionario toponomastico*. Cuneo: L'Arciere / Coumboscuro.
- J.-A. CHABRAND e A. DE ROCHAS D'AIGLUN (1877) *Patois des Alpes Cottiennes (Briançonnais et Vallées Vaudoises) et en particulier du Queyras*. Grenoble / Paris: Maisonville et Fils / Honoré Champion. [Genève / Marseille: Slatkine / Laffitte, 1973]
- Tullio DE MAURO et alii (1993) *Lessico di frequenza dell'italiano parlato*. Milano: EtasLibri.

Peir DESROZIER e Joan ROS (1974) *L'ortografia occitana. Lo lemosin*. Montpellier: Universitat de Montpellier III.

Cima DI CROSA (Chiaffredo RABO) (1982) *Dizionario del patuà sampeyrese*. Scarnafigi: 3C.

Pey DI LIZAN (Pietro DAO) (1983) *Occitano alpino. Cenni storici. Grammatica. Vangelo di S. Marco*. Trento: Grafiche Artigianelli.

Pey DI LIZAN (Pietro DAO) (1986) *Occitano alpino. Vocabolario italiano - occitano*. Boves: Primalpe.

Joannès DUFAUD (1986) *L'occitan nord-vivarais. Région de la Louvesc*. Deveisius: Edicion de l'autor.

Joannès DUFAUD (1998) *Dictionnaire français - nord-occitan. Nord du Vivarais et du Velay*. Saint-Julien-Molin-Molette: Jean-Pierre Huguet.

Arturo GENRE (1992) «Nasali e nasalizzate in Val Germanasca», *Rivista Italiana di Dialettologia*, XVI, pp. 181-224.

Arturo GENRE (1993) «Fenomeni quantitativi in una parlata occitana del Piemonte», *Atti del Secondo Congresso Internazionale della "Association Internationale d'Etudes Occitanes" (Torino, 31 agosto - 5 settembre 1987)*. Torino: Università di Torino. II, pp. 679-702.

Materino GIBERTI (1992) *Dizionario entracquese*. Cuneo: Tipografia Subalpina.

Ernst HIRSCH (1978) *Provenzalische Mundarttexte aus Piemont*. Tübingen: Max Niemeyer.

Robèrt LAFONT (1971) *L'ortografia occitana. Sos principis*. Montpellier: Universitat de Montpellier III.

Robèrt LAFONT (1972) *L'ortografia occitana. Lo provençau*. Montpellier: Universitat de Montpellier III.

Elie LÈBRE, Guy MARTIN e Bernard MOULIN (1992) *Dictionnaire de base français - provençal*. Gap: C.R.E.O. Provença.

Felip MARTÈL (1983) «L'espandi dialectau occitan alpenc», *Novèl Tèmp*, 21 (gen-abr), pp. 4-36.

Guy MARTIN, Bernard MOULIN et alii (1998) *Grammaire provençale et cartes linguistiques*. Ais de Provença: Comitè Sestian d'Estudis Occitans / C.R.E.O. Provença / EDISUD.

Angelo MASSET (1997) *Dizionario del patois provenzale di Rochemolles*. Borgone: Melli.

Angelo MASSET (1997) *Grammatica del patois provenzale di Rochemolles*. Borgone: Melli.

- Frederic MISTRAL (1979) *Lou Tresor dóu Felibrige ou dictionnaire provençal - français*, 2 vv. Rafèla d'Arles: Marcel Petit.
- Giuseppe MOROSI (1890) «L'odierno linguaggio dei valdesi del Piemonte», *Archivio Glottologico Italiano*, XI, pp. 309-415.
- Piero PERRON (1984) *Sul ban d'la Chapelle. Grammatica del patoua di Jouvenceaux*. Torino / Dronero: Valados Usitanos.
- Teofilo G. PONS e Arturo GENRE (1997) *Dizionario del dialetto occitano della Val Germanasca*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Nicolas QUINT (1998) *Le parler occitan alpin du Pays de Seyne*. Paris: L'Harmattan.
- Gerard ROLLAND (1982) *L'occitan gavòt*. Gap: Centre Culturel Occitan des Hautes Alpes.
- Jules RONJAT (1941) *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes*, 4 vv. Montpellier: Société des Langues Romanes, 1930-1932-1937-1941. [Genève / Marseille: Slatkine / Laffitte, 1980]
- Tullio TELMON e Sabina CANOBBIO (1985) ed. *Atlante linguistico ed etnografico del Piemonte occidentale (ALEPO). Materiali e saggi 1984*. Torino: Università di Torino / Regione Piemonte.
- Andrea VIGNETTA (1981) *Patuà. Grammatica del dialetto provenzale alpino della medio-alta Val Chisone*. Fenestrelle / Pinerolo: Alzani.

Transcripcion fonètica

Utilizem generalament l'Alfabet Fonètic Internacional. Lhi senhs particulars emplegats son lhi següents:

Un apòstrof derant una síllaba indica qu'ilh es tònica:

chantar [t an'tar], chanta ['t anto]

Un trach bas () derant una síllaba indica qu'ilh pòrta un accent secundari:

pas ren [pa're]

Dui ponchs après una vocala o una consonanta indican que las son lònjas:

pastar [pa:'ta:], las vachas [la:'vat: a], valada [va'lad:o] (Val Sant Martin)

Lo senh ü sus una vocala indica qu'ilh es nasala:

confle ['kuü fle], tenre ['të re], onze ['uü ze] (Val Sant Martin)

Consonantas

[t] oclusiva prepalatala sorda:

jonth ['d unt] (Val Sant Martin)

[c] oclusiva palatala sorda:

filh ['fic], vielh (Cèrre – Valàuria)

[] oclusiva palatala sonòra:

palha ['pa a], gulha (Cèrre – Valàuria)

[] fricativa interdental sorda:

aicí ['i' i], maçar [ma' a] (Ostana)

[] fricativa interdental sonòra:

vesin – vezin – [ve' i], cusina – cuzina – [ky' ino] (Ostana)

[s] fricativa alveolara sorda ("s sorda"):

sopa ['supo], passar, nas

[ts] africaa dentala sorda:
champ ['tsamp], dich (Limon)

[z] fricativa alveolara sonòra ("s sonòra"):
ròsa ['ròzo], cosina, onze

[dz] africaa dentala sonòra:
jorn ['dzurn] (Limon)

[ts] africaa prepalatala sorda:
butin [by'ts iü], tuar ['ts ya] (Ròchasmolas – Bardonescha)

[dz] africaa prepalatala sonòra:
dit ['dz i], perdut [pa 'dz y] (Ròchasmolas)

[ç] fricativa palatala sorda:
vacha ['va] (Ròchasmolas)

[tç] africaa palatala sorda:
vacha ['vat o], chantar

[ç] fricativa palatala sonòra:
jorn [' u:] (Ròchasmolas)

[dç] africaa palatala sonòra:
jorn ['dç urn], ajuar, gent, viatge

[m] nasala bilabiala dørsopalatala ("*m* palatalizaa"):
emprumh [m'prym] (Val Sant Martin)

[ŋ] nasala palatala:
nhòc [k], vinha, montanha, luenh

[β] nasala velara:
pan ['pa], vin, ben

[β] laterala retroflèxa:
ala ['a o], estela [i'tea o] (Ussèus)

[] laterala palatala:
filh ['fi], palha, malh (nòrd)

[] vibranta retroflèxa:
vira ['vi], paure, ala (Salabertrand)

[] vibranta uvulara:
morre ['mu:], roa, prat, pòrta (Ròchasmolas)

Semiconsonantas

[j] anteriora:
viatge ['vjad e], viatjar
paire, veire

[w] posteriora labializaa:
soastre ['swastre], oan
paure, al beu

[] anteriora labializaa:
fuelha ['f jo], bruire ['br ire]
maür ['m] (Salabertrand)

Vocalas

[] centrala mesana:
sempe ['s mpe], genre, vinheta, de, cerchar, anaven (Ostana)

[] centrala labializaa dubèrta:
agut [a'g], perdut (Val Cluson)

[] anteriora dubèrta:
pèl ['p l], sèt, paèla, veèl

[] anteriora labializaa mesana:

fuelha [ˈfɛ:ɔ], ueli, nueit (Val Sant Martin)

[y] anteriora labializaa barraa:

ruscha [ˈrystɔ], tuchi, degun, durmir, butar

[ɔ] posteriora dubèrta:

trobat [truˈbɔ], fichat, prat (Ostana)

la gola [lɔˈul], costuma (Lo Vilar – Val Pèlitz)

[ɔ] posteriora labializaa dubèrta:

aquò [aˈkɔ], decò, còl, vòstre

I. Nòrmas ortogràficas de l'occitan alpin oriental

Comentari sus la presentacion d'aquestas nòrmas ortogràficas

Donem la descripcion sistemàtica de la prononciacion e de l'escritura de la varietat referenciala e l'acompanhem abo d'indicacions sus la prononciacion de las autras varietats de l'occitan alpin oriental. Aquestas indicacions an masque la foncion de mostrar lo chamin d'adaptacion de l'ortografia occitana comuna a tosas formas locals e an pas la pretension d'èsser completas. Las referéncias geogràficas, onte mencionem indistintament ruuas, comunas e valadas entieras an pas decò d'autra valor qu'aquela de situar almenc dins un luec las prononciacions que donem, mas dins degun cas las vòlon èsser ni exclusivas ni completas. Pensem que la presentacion de l'ortografia de la varietat referenciala pòt èsser emplegaa dirèctament coma basa d'un trabalh didàctic. Lo cas de las indicacions sus la prononciacion de las autras varietats es diferent; la complexitat de l'objècte d'estudi a demandat l'usatge de tròp d'expressions tècnicas e de formulacions excessivament sintèticas. Aquesta part pòt èsser, totun, la basa per far de presentacions de las diversas varietats segond lo modèl de l'ortografia de la varietat referenciala.

L'alfabet

a a	n èna
b be	o ò
c ce	p pe
d de	q cu
e e	r èrra
f èfa	s èssa
g ge	t te
h acha	u u
i i	v ve
j jei	w ve dobla
k ca	x icsa
l èla	y i grèca
m èma	z izèda

Lhi noms de las letras que finisson en *a* àtona son femenins; lhi autri pòion èsser masculins o femenins. Las letras *k*, *w* e *y* son utilizaas masque per escriure de paraulas estrangieras que son pas estaas adaptaas a l'occitan e lhi noms pròpris estrangers e lors derivats: *watt*, *whisky*, *Kant*, *kantian*.

En pus de las letras de la lista precedenta dins l'escritura de tosas varietats de la lenga occitana la s'utiliza una letra modificala, *ç* – ce cedilha –, e onze dígrafs qu'an valor consonàntica, *ch*, *gu*, *lh*, *nh*, *qu*, *rr*, *ss*, *tg*, *tj*, *tl*, *tz*: *chantar*, *guèrra*, *palha*, *vinha*, *question*, *morre*, *passar*, *viatge*, *viatjar*, *espatla*, *dotze*, *crotz*, *voletz*. A aqisti onze dígrafs, ajontem *th* e *mh* per representar lhi sons palatalizats ([tʃ] e [mʃ]) caracteristics di parlars alpins dal nòrd que trobem dins las paraulas *jonth* e *emprumh*. Per escriure lo gascon la s'emplega decò *sh* [ʃ] – *caisha* (*caissa*), *deishar* (*laiszar*) – e *th* [tʰ] / [tʰ] / [c] – *poth* (*jal*), *castèth* (*chastèl*). Coma dins lhi dígrafs *rr*, *tg*, *tj*, *tl*, *tz*, la lhi a decò de grops consonàntics onte una letra es muta dins qualques varietats occitanas o da pertot dins lo domini lingüistic: *acceptar*, *contractar*, *abstraccion*, *administrar*, *temptacion*, *scientífic*.

Las vocalas pòion èsser modificaas da l'accent agut (*á, é, í, ó, ú*), da l'accent grèu (*à, è, ò*) o dal trèma (*ï, ü*): *volíá, francés, país, espós, tribú, càpsula, pèl, aquò, faïna, àüra*.

A l'efècte de l'òrdre alfabètic, las letras modificaas an la mesma posicion que las normalas e lhi dígrafs son ordenats coma de seqüéncias de doas letras diferentas. A l'efècte de la division de las paraulas en fin de linha, *ch, gu, lh, mh, nh, qu, (sh* dal gascon) e *th* son inseparables, lhi autri dígrafs son tractats coma de grafias de consonantas doblas: *r-r, s-s, t-g, t-j, t-l, t-z*. La *s* qu'es derant una consonanta fai part de la mesma síllaba que la vocala precedenta: *pes-char, lin-guís-ti-ca*.

Règlas de lectura e d'escritura

Òrdre de presentacion de las grafias:

1. a à aa as
2. è eè eè
3. e é
4. i í ï
5. ò á
6. o ó
7. u ú ü
8. ia ea
9. ie ié iei
10. ai tònic
11. ei ae aï aí aü èe tònicos, ei ai ae ee aï aü àtons
12. òi aoi
13. oi
14. ui uei
15. oa
16. au tònic, au ou àtons
17. ao
18. eu èu
19. iu ïu
20. uou uo
21. ue ué uò
22. ua
23. Règlas d'accentuacion gràfica
24. p, b finala
25. t th, d finala
26. c qu, g finala
27. b pv
28. d
29. g gu
30. ch, g finala
31. j g tj tg
32. f
33. v
34. s (-s) ss ce ci ç x tz
35. -s- z -tz- ex-
36. m mh
37. n
38. -n
39. nh
40. l ll tl

41. lh cl gl pl bl fl
42. r rr
43. Usatge de l'apòstrof
44. Usatge dal jonhent
45. Observacion sus las vocalas e las consonantas lònjas

1. a à aa as

a (segond sa posicion), *à* e *aa* representon *a* tònica ['a]:

chat, pesar, chanta, càpsula

a (segond sa posicion) representa *a* àtona [a]:

aquò, amis, país

a finala àtona representa [o]:

la ruscha, la fiera

as en posicion finala àtona representa [es] dins lhi substantius, lhi adjectius, lhi participis passats, lhi determinants e lhi pronoms femenins plurals:

las chabras blanchas, tas costumadas, las venon

Observacions:

a) Dins ben de varietats la *a* tònica es prononciada ['] o ['], dins de contèxtes diferents. Derant una consonanta nasala implosiva (finala de sillaba):

champ, man (Belins, Ostana)

Derant una oclusiva finala non prononciada:

prat, fichat (Ostana)

Quand ilh es lònja (cf. Observacion sus las vocalas e las consonantas lònjas):

chanta [t an't :] [t an'toa], gras, prats (Val Cluson)

Dins totas las posicions, fòra que derant una consonanta nasala implosiva:

paire, chabra, ràbia (Limon)

Mas:

champ ['tsamp], chan (Limon)

L'existís decò la prononciacion [']:

prat (Eissilhas)

b) *aa* es prononciat coma una *a* lònja dins qualques varietats dal nòrd (cf. Observacion sus las vocalas e las consonantas lònjas).

c) Dins qualques varietats l'existís una *i* prononciada entre doas *aa* consecutivas e decò dins lo cas de sequéncias d'autres vocalas:

mainaia, passaia (Argentiera)

d) Dins ben de varietats la prononciacion [a] de la *a* finala àtona es estada conservada. Dins las varietats dal nòrd la *a* finala àtona es [a] al plural, grafia *-as*, e al singular ilh es [o] (dins qualqui ponchs de la Val d'Ols, generalament dins la Val Cluson, e dins la Val Sant Martin), [], [], [], o muta:

la vacha [la'vat: o] – las vachas [la:'vat: a] (Val Sant Martin)

pòrta [p r t] (Salabertrand), sanha ['sa] (Ròchasmolas)

Dins qualques varietats l'oposicion entre lo singular e lo plural de l'article definit femenin es rendua da la diferéncia entre [] e [a]:

la vacha [l 'vat] – las vachas [la'vat e] (Lo Vilar – Val Pèlitz)

e) La terminason femenina *-as* representa [e] dins ben de varietats, da pè un pauc d'autres prononciacions; per *las chabras*, poem aver, per exemple:

[la:' b: a] (Ròchasmolas)

[la:t ab:ra] (Val Sant Martin)

[la't abre] (Lo Vilar – Val Pèlitz)

[le'tsabre] (Oncin)

[les't abros] (La Chanal)

[les't abres] (Belins)

[le't abros] (Chanueias)

[les't abras] (Argentiera)

[les't abrus] (Vinai)

[les't abro] (Aison)

[le't abra] (Gaiòla)

f) Dins qualques varietats las sequéncias finalas *-ias* e *-uas* contenon de diftongs creissants (cf. l'observacion (c) dal ponch 5). La *a* que fai part d'un d'aquisti diftongs pòt portar un accent gràfic (*-às*); ilh es prononciaa ['e] dins las varietats onte la terminason femenina àtona *-as* representa [es] e a la prononciacion de *a* lònja dins las varietats dal nòrd:

miàs ['mjəs], partiàs [par'tjes], venduàs [ven'd es] (Belins)

partiàs [par'tj :], venduàs [ven'd :] (Val Cluson)

2. è aè eè

è, aè e eè representon *e* tònica dubèrta [']:

pèl, sèt, paèla, veèl

La vocala àtona (*a* o *e*) que precedís è es muta, mas *e* àtona dins aqueste contèxte pòt èsser decò prononciaa [j]:

veèl ['v l] / ['vj l]

Observacions:

a) Dins ben de varietats l'oposicion entre *e* dubèrta e *e* barraa es neutralizaa sovent.

b) Dins qualques varietats dal sud la *e* dubèrta s'es diftongaa derant lo grop *ur* (*br*, *vr*):

fièvre, lieure (Pasquier – Entraigas)

fiebre, liebre (Porracha – Demont)

3. e é

e (segond sa posicion) e *é* representon *e* tònica barraa [ˈe]:

abelha, pes, francés

e (segond sa posicion) representa *e* àtona barraa [e]:

prestar, ase

e àtona es generalament muta quand ilh se tròba entre doas consonantas simplas, particularament en contacte abo *r*, e aparten pas a la sillaba finala:

derant, degun, decò, chadelar, lave-te [ˈlavte] / [ˈlawte]

La chaüta de la *e* d'una sillaba iniciala pòt comportar la prononciacion d'una vocala al començament de la paraula:

decò [edˈk] / [etˈk]

Particularament lo prefixe *re-* e lhi grops inicials *re-* o *ra-* pòion èsser prononciats [ar], [er] o [r], mas escrивèrèm normalament *re-* o *ra-*:

recheire, recular, rabastar

Adoptem generalament la grafia iniciala *es* per las prononciacions [es] / [s] e [s]:

escoutar, esfòrç, estremar

Observacions:

a) Dins qualques varietats la lhi a una vocala centrala mesana [] al luec de *e* barraa, segond de distribucions que chàmbion geogràficament e que pòion comprene la posicion àtona, la posicion derant consonanta nasala implosiva o la posicion de vocala brèva intèrna (cf. Observacion sus las vocalas e las consonantas lònjas):

de, cerchar, vengut, anaven

genre, sempe

vinheta

Derant consonanta nasala implosiva, *e* pòt èsser decò prononciaa [ˈ] o [ˈa]:

ben [ˈba], temp (Limon)

b) Dins qualques varietats la *e* tònica barraa s'es diftongaa en *ei*, prononciaa [ˈej] (Salabertrand, masque en posicion de vocala lònja) o [ˈaj] (Sta Anna de Vaudier, Prea, Fontanas...):

pleina, plaseir

c) Dins de varietats dal nòrd l'existís la diftongason de la *e* barraa en [ea], [ee] o [je], derant *l* simpla originària:

tiela [ˈtje a], estiela, pielar (Salabertrand)

Mas la lhi a pas de diftongason derant *r* originària:

exagerar [eza e' a:]

d) Dins qualques varietats la *e* àtona finala es prononciaa [i] (Vinai, Limon). Dins de varietats de la Val d'Ols ilh pòt èsser reducha a [] o muta.

e) Dins de varietats de la Val Cluson la *e* finala àtona abo la *s* dal plural o de la segonda persona di vèrbes es prononciaa [i]:

òmes [ˈ m:i], òrdres [ˈ rdri], chantes [ˈt anti]

f) Dins de varietats diversas, a part la *e*, d'autres vocalas pretònicas pòion venir mutas en contacte abo la *r*:

darriera ['drj ro], corrin ['kri]

volgut [vr'gy] (Prea – Ròcafört)

g) Lo foncionament de *e* àtona que ven muta e causa l'aparicion d'una vocala de sosten permet d'escriure *le* per las formas de l'article masculin singular o femenin plural dins las varietats onte son prononciaas [l], [e] o [al]:

le filh [l'fi] (Gleisòla – Roure), le filh [al'fi] (Entraigas)

4. i i ï

i (segond sa posicion) e *í* representon *i* tònica ['i]:

vin, amís

i (segond sa posicion) representa *i* àtona [i]:

silenci, armari

ĩ, abo un trèma, es utilizaa per notar lo iat entre la *i* e una vocala precedenta quand las règlas d'accentuacion gràfica demandon pas un accent sus *i*:

atribuïr

Mas:

país (cf. las règlas d'accentuacion)

Dins lo diftong *ai*, *ĩ* servis lo pus sovent a notar la diferéncia de prononciacion entre aqueste diftong, qu'es lo resultat de l'alteracion d'una vielha sequéncia de doas vocalas en iat, e l'antic, conservat generalament en posicion tònica:

faïna ['fejno] – paire ['pajre]

Observacions:

a) *i* tònica pòt èsser diftongaa en ['i] ([i], [j]...) dins una sillaba barraa da *r* o *l*. Lo diftong es mantengut dins lhi derivats en sillaba àtona dubèrta:

birba ['bi rbo], fil ['fi l], filar [fj 'la:] (Val Sant Martin)

Mas:

birbant [bir'bant]

b) Dins de varietats dal nòrd l'existís la diftongason generala de la *i* en [ie] o [je], derant *l* simpla originària:

fielar [fje' a:], pielon (Salabertrand)

Mas la lhi a pas de diftongason derant *r* originària:

virar [vi' a:]

c) A Limon, la *i* tònica finala se duerp en [e]:

aicí [i' e]

5. ò á

ò representa *o* tònica, generalament dubèrta [']:

aquò, decò, còl, vòstre, glòria

Dins la paraula *já*, la grafia *á* es emplegaa per [ʲ] pr'amor de l'unitat gràfica abo las autras varietats occitanas onte aquesta paraula a la forma *ja*.

Observacions:

a) Dins ben de varietats la *o* dubèrta tònica es diftongaa en [w]:

fònt [fwɔnt], bòsc, fòra (Belins)

b) Ilh pòt èsser diftongaa en [u] derant una *r* implosiva:

mòrt [muɾt], fòrt [fuɾt] (Argentiera, Sta Anna de Vaudier)

c) Dins qualquas varietats las sequéncias finalas *-ia* e *-ua* son de diftongs creissants (cf. l'observacion (f) dal ponch 1).

La *a* que fai part d'un d'aquisti diftongs, que pòt èsser segua da una *n*, es prononciaa [ʲ]; aquesta prononciacion es notaa abo un accent agut sus la *a*:

voliá [vu'lj̃], volián [vu'lj̃̃], miá [m̃j̃], vendúá [ven'd̃uá] (Belins)

d) Dins qualquas varietats trobem *ue* [ʲ] al luec de *ò*:

linçuel [lin's ʲ], ues [ʲ s] (Au Vernant)

6. o ó

o (segond sa posicion) e *ó* representon [ʲu]:

dotze, perdon, espós

o (segond sa posicion) representa [u]:

montanha, lo chat, chanto

Observacions:

a) La *o* pòt èsser diftongaa en [ʲu] ([ʲu], [wɔ]...) dins una síllaba tònica barraa da *r* o *l*:

jorn [d̃uɾn], ors, volp, olme (Val Sant Martin)

Mas:

jornaa [d̃uɾ'na:]

b) Dins qualquas varietats la *o* tònica es diftongaa en [ow]:

servitor [sarvi'towr] (Cèrre – Valàuria)

nos, vos (Berzés – Argentiera)

c) Dins d'autras es diftongaa en [ʲua]:

crotz, votz (Andòn – Vaudier)

d) A Vaudier *o* tònica o àtona es diftongaa en [we] derant una consonanta nasala implosiva:

pont, jontar (Sta Anna de Vaudier)

ponch (Vaudier)

e) La *o* pretònica pòt venir muta dins de varietats de la Val d'Ols dins d'autri cas qu'aquel dal contacte abo la *r*:

totjorn [t̃u:], tots los ans [t̃ul'zaü] (Ròchasmolas)

7. u ú ü

u (segond sa posicion) e *ú* representon ['y]:

ruscha, tuchi, degun, tribú

u (segond sa posicion) representa [y]:

durmir, butar

ü, abo un trèma, es en principi utilizaa per notar lo iat entre la *u* e una vocala precedenta; mas dins lo diftong *aiü*, servís lo pus sovent a notar la diferéncia de prononciacion entre aqueste diftong, qu'es lo resultat de l'alteracion d'una vielha sequéncia de doas vocalas en iat, e l'antic, conservat generalament en posicion tònica:

talhaüra [ta'jejro] – paure ['pawre]

Observacions:

a) La *u* tònica pòt èsser diftongaa en ['y] (['], ['j]...) dins una síllaba barraa da *r* o *l*. Lo diftong es mantengut dins lhi derivats en síllaba àtona dubèrta:

resturn [rej'ty rn], cul, recular [rk 'la:] (Val Sant Martin)

Mas:

resturnir [rejtyr'ni:]

b) Quand es diftongaa en ['ju] (e sas variantas) dins una síllaba barraa da *l*, escrivem lo diftong *uo* (cf. lo ponch 20):

muol ['mju:] – muous ['m ow], cuol ['kju:] – cuous ['k ow] (Ols)

c) Dins qualquas varietats de la Val Cluson, *u* es prononciaa pus dubèrta [] en posicion de vocala brèva:

vengut [ve '], nun

Mas:

pertús [per'ty:], planura, amuser

d) A Limon, la *u* tònica finala se duerp en [']:

tu ['t], dividut

8. ia ea

ia e *ea* representon lo diftong [ja], tònic o àton:

viatge, beal, near

viatjar, bealar

La lhi a qualquas excepcions a la prononciacion [ja] de *ea*, generalament de paraulas d'origina sabenta:

beat [be'at], crear [kre'ar], creacion [krea'sju]

Observacion. Per *ea* l'existís decò la prononciacion [ea]:

beal [be'al], bealar, near (Belins)

9. ie ié iei

ie e *ié* dins una síllaba tònica non finala representon lo diftong [j]:

fiera, siérver

ie e *iei* dins una síllaba tònica finala representon lo diftong ['ie]:

liech, pomier, sieis

Observacions:

a) Dins qualquas varietats *ie* tònic es sempre prononciat [j] e *iei* es mantengut coma un triftong.

b) *ie* tònic pòt decò èsser prononciat ['iji] (Cèlas), ['i:] o ['i] (Val d'Ols, Val Cluson, Val Pèlitz e d'autri ponchs). *-iera* es ['iro] a Cèrre – Valàuria – e a Porracha – Demont.

c) Dins lo tipe de prononciacion ['ie], l'existís una granda variacion dal timbre dal darrier element dal diftong: ['i], ['i], ['io], ['i]...

d) Qualquas varietats an *e*, dubèrta o barraa, al luec de *ie*:

melh, velh (Salabertrand)

fenèra, mèlh, vèlh (Gorret – Ritana)

chaucer, chaudera (Limon)

10. ai tònic

ai en posicion tònica representa lo diftong ['aj]:

maire, visitaire

Observacions:

a) [j] pòt èsser prononciat regdi dubèrt, coma *e* o *a* non vocàlicas:

paire ['paere] (Val Cluson)

lait ['l at], fait ['f at] (Au Vernant)

b) La *a* dal diftong *ai* ven [] dins qualquas varietats:

aiga [' jg], paire ['p jr] (Constanç – Ols)

c) Dins d'autras l'existís la reduccion completa dal diftong:

fait ['fet], lait, paire, gaire (Vaudier)

11. ei ae aï ai aü èe tònicos, ei ai ae ee aï aü àtons

ei, *ae*, *aï*, *ai* e *aü* en posicion tònica representon lo diftong ['ej]; *èe* representa lo diftong []:

veire ['vejre], chaena, punhaeta, praet, faina, raïtz, raunhaís, soflaís, maür, aüra, talhaüra

sèel ['s j]

Poem trobar d'excepcions:

país [pa'is], aïns [a'i]

ei, *ai*, *ae*, *ee*, *aï* e *aü* en posicion àtona representon lo diftong [ej], que pòt èsser reduch a [i]:

veitura, mairina, maison, mainaa, paelaa, veelar, enraïsar, maürar

Lhi derivats de *país* son d'excepcions:

païsan [pai'za], païsatge [pai'zad e]

Observacions:

a) Ben de varietats neutralizon l'oposicion entre *ei* e *èi*, prononciats tuchi dui sempre ['ej] o sempre [' j]; en consequéncia, escrivem abitualament *ei*, en laissant la possibilitat de distinguir dins l'escritura de chasque varietat concreta:

veire, peira

b) Dins qualques varietats, al luec de [ej], la se pronóncia [aj] per *ei, ai, ae, ee, aï, aí*:

veire ['vajre], raïtz, creissut [kraj'sy], aici (Vaudier)

c) *èe* pòt aver decò las prononciacions [' e] e [' :]:

sèel ['s :l] (Val Sant Martin)

d) *aü* (maür...) a ben d'autras prononciacions en pus de [ej]: [ew], [j], [] / [] (Salabertrand), [e] (Grandpuei – Pratsjalats), [j] (Estraluç – Frabosa Sobrana), [j w] / [w] (Champana – Demont).

e) Dins qualques varietats *aü* e *uei* son prononciats parier:

maür ['m jr], maüra ['m jro], cueit ['k jt], cueita ['k jto] (Val Sant Martin)

f) *ai* en posicion àtona pòt èsser prononciat [e] dins de varietats de la Val d'Ols:

aici [e'si] / [i'si], maison [me:'zuü], baisar [be:'za:] (Ròchasmolas)

12. òi aoi

òi e *aoi* representon lo diftong [' j]:

còire, verdòis, viraoire, vernaïra, rata volaïra

Observacions:

a) La prononciacion [' j] de *aoi* s'explica per l'efècte de la vocala *a*, que duerp la *o* seguenta. L'existís decò las prononciacions ['uj], ['wej] e ['we], coma per *oi*.

b) Dins qualques varietats *aü*, *aoi* e *uei* son prononciats parier:

maür ['m], maüra ['m], chaüta [' t], peira molaïra [mu'], cueit ['k], cueita ['k t] (Salabertrand)

maür ['m], maüra ['m r], escumaïra [eky'm r], nueit ['n], cueita ['k t] (Eissilhas)

13. oi

oi en posicion tònica representa lo diftong ['uj]:

oire, conóisser

En posicion àtona al pòt èsser prononciat [uj] o reduch a [i]:

poison, boisson

Observacion. La grafia *oi* es prononciaa [wej] o [we] (Sta Anna de Vaudier) dins qualquas varietats.

14. ui uei

ui dins una síllaba tònica non finala representa lo diftong [ʷi]:

reduire, bruire

ui e *uei* dins una síllaba tònica finala representon lo diftong [ʷj]; *ui* representa [yj] en posicion àtona:

uis, al brui, vueid, chappuei, encuei, vuidar

Las paraulas gramaticalas *puei* e *depuei* pòion èsser prononciaas [pʷj] e [dʷepʷj].

Observacions:

a) *ui* es prononciat coma una *u* lònja dins qualquas varietats dal nòrd (cf. Observacion sus las vocalas e las consonantas lònjas).

b) *uei* se pronóncia decò, segond las varietats, [ʷe], [ʷve] (Cèlas), [ʷej], [ʷj], [ʷ] / [ʷ] (Salabertrand), [ʷ] (Pratsjalats), [ʷ w] (Ussèus), [ʷ] (Andòn – Vaudier), [ʷ] (Au Vernant)...

15. oa

oa representa lo diftong [wa] tònic o àton:

soastre, oan

acoatar

16. au tònic, au ou àtons

au en posicion tònica representa lo diftong [ʷaw]:

paure, vosautri

au e *ou* en posicion àtona representon lo diftong [ow], que pòt èsser reduch a [u]:

sautar, chaucier, escoutar, douçor

Observacions:

a) La *a* dal diftong *au* ven [ʷ] dins qualquas varietats:

paure [pʷwr], raucha [rʷw] (Constanç – Ols)

b) Dins qualque luec lo diftong s'es reduch a *a*:

saut [ʷsat] (Prea – Ròcafòrt)

c) *au* en posicion àtona pòt èsser prononciat [o] dins de varietats de la Val d'Ols:

auvir [o'vi:], sauvatge [so:'va] (Ròchasmolas)

Mas:

autor [u'tu:], sautar [su:'ta:] (Ròchasmolas)

17. ao

ao representa lo diftong [a w] en posicion tònica, [ow] o [u] en posicion àtona:

mochaor, embotaor, chaçaor, peschaor

paorós, esbraonat

Observacions:

a) Dins qualques varietats *ao* tònic es prononciat ['aw] (Gleisòla, Buebi).

b) Dins d'autras es ['u] (Limon).

18. eu èu

eu representa lo diftong [ew] tonic o atòn:

peure, al beu

abeurar

èu representa lo diftong [ɛ w]:

lèure, brèu

Observacions:

a) Dins qualques varietats *eu* e *èu* son prononciats [j w] o [e w].

b) Dins la Val d'Ols e una part de la Val Cluson, la *l* finala es vocalizaa en *u* al plural (cf. lo ponch 40); alora la terminason *èl* ven *èu*, que representa diversas prononciacions segond las varietats ([ɛ w], [ew], [eo], [j w], [jaw], [aw], [eaw]):

chastèus, usèus, cotèus

Per las prononciacions [j w], [jaw], [aw] e [eaw], l'es possible d'escriure decò *eau*:

chasteaus, useaus, coteaus

19. iu iü

iu dins una sillaba tònica non finala representa lo diftong ['ju]:

viure, liura

iu dins una sillaba tònica finala representa lo diftong ['iw]:

viu, diu, miu, iu, siu, voliu

Nòta. Dins las formas verbalas coma *cheïu*, *coïu*, *rïu*, la chal interpretar la sequéncia *iü* coma lo diftong *iu*.

Observacion. Dins qualques varietats *iu* tònic es prononciat [j w]; dins d'autras es ['ju] o ['iw] dins totas las posicions.

20. uou uo

uou dins una síl·laba tònica finala representa lo diftong ['yw]:

uou, buou

Observacions:

a) *uou* es decò prononciat ['iw], ['ju:] (Val d'Ols), ['ow] o ['jow]:

uou ['ju:], buou ['bju:] (Salabertrand)

buou ['biw] – buous ['bju:] (abo l'eslonjament dal diftong al plural) (Vila – Bardonescha)

uou ['ow], buou ['b ow] (Belins)

uou ['ow], buou ['bjow] (Champana – Demont)

b) Dins la Val d'Ols *uo* es eslonjat derant *l* vengua muta, qu'es vocalizaa en *u* al plural:

muol ['mju:] – muous ['m ow], cuol ['kju:] – cuous ['k ow] (Ols)

21. ue ué uò

ue o *ué* dins una síl·laba tònica non finala representon lo diftong ['ue]:

fuelha, ueli, cuélher

ue dins una síl·laba tònica finala representa lo diftong ['ye]:

fuec, nuech, puerc

Observacions:

a) *ue* dins una síl·laba tònica se pòt lèser decò ['w], ['yve] (Cèlas), ['y], ['yo], ['y]... Dins qualques varietats la prononciacion ['y] es característica de la posicion derant *r* implosiva:

puerc ['py rk]

b) Dins ben de varietats sobretot dal nòrd e dal sud, *ue* es prononciat ['].

c) Dins qualques varietats dal nòrd las paraulas *fuec* e *juec* conoisson de formas abo lo diftong *uò*, prononciat ['yo] o ['j]:

fuòc ['fyo], juòc ['d yo] (Cesana)

fuòc ['fj], juòc [' j] (Ròchasmolas)

fuòc ['fj k], juòc ['d j k] (Fenestrèlas)

22. ua

ua representa lo diftong [ua]:

ajuar

Observacion. La grafia *ua* conois decò la prononciacion [wa].

23. Règlas d'accentuacion gràfica

La s'escriu un accent gràfic dins lhi cas següents:

a) L'accent grèu es utilizat sistemàticament per rénder lo timbre dubèrt de las letras *o* ['] e *e* [']:
còl, vòstre, pèl, sèt

Nòta. Escrivem lhi diftongs *ie* e *ue*, dins lors diversas valors, sensa accent, e abo l'accent agut sus la letra *e* quand las règlas d'accentuacion ne'n demandarèn un:

pomier, fiera, siérver
nuech, fuelha, cuélher

b) Las paraulas de pus d'una síllaba onte la darriera es tònica – paraulas oxítonas – e que finisson en una vocala soleta o segua da una *s*, pòrton un accent gràfic sus aquela vocala (-à, -às, -é, -és, -ó, -ós, -í, -ís, -ú, -ús):

bachàs, francés, espós, amís, tribú

Las paraulas abo aquelas terminasons onte la síllaba tònica es la derantdarriera – paraulas paroxítonas –, pòrton generalament pas d'accent:

via, vacha, vachas, parlo, parles, armari, armaris

Las ne'n pòrton solament se chal notar lo timbre dubèrt de las vocalas *e* e *o*:

paèla, paèlas, òme, òmes

c) Las paraulas paroxítonas pòrton un accent gràfic sus la vocala de la síllaba tònica se finisson – dins la grafia – en una consonanta diferenta de *s* – prononciaa o muta –, en una vocala dobla o en un diftong – o un triftong:

àrbol, àngel, cuélher, chantàvem, creietz, ràbia

Las paraulas oxítonas abo aquelas terminasons pòrton generalament pas d'accent:

degun, chapval, chantat, chantem, chadelar, chanta, encuei

Las ne'n pòrton solament se chal notar lo timbre dubèrt de las vocalas *e* e *o*:

mantèl, chantarèm, linçòl, esfòrç

d) Las paraulas onte la síllaba tònica es la tèrça a partir da la fin – paraulas proparoxítonas – an sempre un accent gràfic sus la vocala de la síllaba tònica:

càpsula, música

e) Dins las formas de pus d'una síllaba, las terminasons verbalas formaas da una vocala segua da una *n* pòrton un accent gràfic quand las son tònicas:

parlarèn, venderèn

Aquestas formas portarion en tot cas l'accent per notar la *e* dubèrta; escrivem abo un accent agut las mesmas formas dins las varietats onte la *e* es prononciaa [']:

parlerén [parl 'r], venderén

Las terminasons verbalas àtonas formaas da una vocala segua da una *n* compòrton pas l'usatge de l'accent sus la vocala de la síllaba tònica:

parlon (parlen, parlan), parlavon (-en, -an), parlesson (-en, -an)

Dins aquel cas l'accent es escrich solament se la chal notar lo timbre dubèrt de las vocalas *e* e *o*:

chadèlon, envòuson, pòrton

Parelh, las formas verbalas tractaas aici fan excepcion ai principis enonciats dins (b) e (c).

Nòta. De formas verbalas coma *al compren* coïncidisson abo lo radical e las comprenon pas de terminason verbala en *n*.

f) La lhi a qualquas paraulas monosillàbicas que pòrton un accent distintiu:

qué (relatiu abo una preposicion, interrogatiu o exclamatiu)

én = un (pronom indefinit: "én pòt pas lor dir ren", o mielh "un pòt pas lor dir ren")

Observacion. Dins las paraulas compausaas, chasque element es susceptible de portar son accent gràfic; l'es parelh decò per lhi prefixes tònicos:

pòrtaclus

pòstbèllic, èx-ministre, pròamerican

Mas:

excedent, prométer

24. *p, b* finala

p en general e *b* en posicion finala representon [p]:

pesar, arrapar, sap, colp, champ, càpsula

Escrivem *b* finala quand ilh se tròba dins l'ètim:

plomb

p es muta dins las formas verbalas coma *saup* (/ *sa*) e *receup*.

p es generalament muta quand ilh es lo premier element d'un grop de consonantas e que comença pas la síllaba coma dins lhi grops abo *r* o *l* (*aprovar*, *aplanar*):

acceptar, adoptar, chappuei

La lhi a d'excepcions:

càpsula ['kapsylo]

Observacion. Dins qualquas varietats, sobretot de la Val d'Ols, *p* o *b* finalas son normalament mutas:

còp ['ko], còrp ['k :], plomb ['pluü]

25. t th, d finala

t en general e *d* en posicion finala representon [t]:

tardar, atencion, chat, sèt, aut, pònt

Escrivem *d* finala quand ilh se tròba dins l'ètim:

freid, chaud

t finala après una vocala es muta dins ben de paraulas:

prat, set, universitat, chantat, al pòt (/ al pòl)

L'escrivem pr'amor de l'unitat gràfica di dialèctes occitans.

Nòta. La *t* finala prononciaa correspond abitudinalment a una *t* dobla de l'italian, e la *t* muta a una *t* simpla.

Observacions:

a) Dins qualques varietats, sobretot de la Val d'Ols, *t* o *d* finalas son normalament mutas:

novelòt [nu'vlo], fòrt ['f :], chaud [' aw] (Ròchasmolas)

Un grop consonàntic final entier pòt èsser mut:

pòst ['po:] (Ròchasmolas)

b) A Ròchasmolas *t* es prononciaa coma una africaa palatalizaa [ts] derant *i* e *u*:

butin [by'ts iü], tuar ['ts ya]

c) Lo son de *t* finala palatalizaa [t] qu'existís dins de varietats dal nòrd l'escrivem *th*:

jonth (Val Sant Martin)

26. c qu, g finala

c en fin de síllaba e derant *a*, *o* e *u*, *qu* derant *e* e *i*, e *g* en posicion finala, representon [k]:

caire, còl, decò, bric, blanc

quèrre, qesar, quiet

Escrivem *g* finala quand ilh se tròba dins l'ètim:

borg, lòng

En seguent de principis etimològics e istòrics, scrivem *qu* derant *a* o *o* dins qualques paraulas:

quatre, aquò

c es generalament muta quand ilh es lo premier element d'un grop de consonantas e que comença pas la síllaba coma dins lhi grops abo *r* o *l* (*acrocar*, *bicicleta*):

acceptar, occitan, accion, contractar

Observacions:

a) Dins qualques varietats, sobretot de la Val d'Ols, *c* o *g* finalas son normalament mutas:

fuec ['f], lòng ['l ü] (Ròchasmolas)

La lhi a d'excepcions:

tòc ['tok]

Un grop consonàntic final entier pòt èsser mut:

bòsc ['bo:], puerc ['py] (Ròchasmolas)

b) A Ròchasmolas *qu* derant *i*, e *c* derant *u* e *ue* son prononciaas coma una africaa palatala [t]:

aiquí [e't i], curar [t y'ra:], cuerbir [t 'bi:]

27. b pv

b en general representa [b]:

barra, barba, abelha, trobar

Dins lo mot *chapval*, [b] es representat da *pv*; mantenem parelh una grafia que permet d'identificar la composicion de la paraula.

b es generalament muta quand ilh es lo premier element d'un grop de consonantas e que comença pas la síllaba coma dins lhi grops abo *r* o *l* (*sobrar*, *deble*):

absolut, abstraccion

28. d

d en general representa [d]:

perdon, freida, donar

d es generalament muta quand ilh es lo premier element d'un grop de consonantas e que comença pas la síllaba coma dins lhi grops abo *r* (*adreça*):

administracion

Observacions: a Ròchasmolas *d* es prononciaa coma una africaa palatalizaa [dz] derant *i*, *u* e *ue*:

dit ['dz i], perdut [pa 'dz y], duermir [dz 'mi:]

29. g gu

g derant *a*, *o* e *u*, e *gu* derant *e* e *i*, representon []:

gaire, gola, pagar

guèrra, guidar

Observacion. A Ròchasmolas *gu* derant *i* e *g* derant *u* son generalament prononciaas coma una africaa palatala [d]:

guidar [d i'da:], agulha [a'd y]

La lhi a d'excepcions:

guilhotina [i u'ts i:n]

30. ch, g finala

ch representa [t]:

chantar, vacha, fach, lach, nuech, jonch

Excepcionalment [t] final pòt èsser representat da *g*. Aquò es degut a las características de qualqui dialèctes occitans onte aquesta *g* alternà abo una *j* intervocàlica (*estug – estujar*):

estug [es'tyt]

Observacions:

a) Dins las varietats dal nòrd e dal sud, après una vocala, la lhi a *it* a la plaça de *ch*, en correspondéncia abo *ct* dal latin:

fait, lait, nueit

Après *n*, la lhi a *t* o *t* palatalizaa:

estrent / estrenth

b) Dins qualquas varietats l'existís una prononciacion despalatalizaa de *ch* [ts]:

chan ['tsa], relichà [ar'litsa], nuech ['n ts] (Limon)

c) Dins qualquas varietats de la Val d'Ols *ch* es prononciat []:

chat [' at], vacha ['va :] (Salabertrand)

31. j g tj tg

j e *tj* derant *a*, *o* e *u*, e *g* e *tg* derant *e* e *i*, representon [d]:

jalina, jorn, ajuar, viatjar

gent, àngel, viatge

Dins qualquas paraulas, escrivem una *j* derant la *e* per sègre l'etimologia latina:

projectar, jesuïta

Escrivem *j* e *g* o *tj* e *tg* en seguent lhi dialèctes occitans que mantenon una prononciacion distinta.

Nòta. La *i* consonàntica dal latin es rendua da [d] (e sas variantas) en occitan dins de cas onte l'italian a una *i*:

projectar, objectiu

Observacions:

a) Dins qualquas varietats l'existís una prononciacion despalatalizaa [dz] de *j* e de *g* derant *e* e *i*:

jove ['dzuvi], boja ['budza], jalina [dza'lina] (Limon)

b) Dins qualquas varietats de la Val d'Ols *j* e *g* derant *e* e *i* son prononciaas []:

jove [' uv], bojar ['bu], jalina [a' in] (Salabertrand).

32. f

f representa [f]:

fònt, faus, afre

33. v

v representa [v]:

vin, auvir

34. s (-s) ss ce ci ç x tz

s sorda [s] es representaa da:

ss entre vocalas e s dins las autras posicions:

sopa, passar, nas, ors, vachas

s intervocàlica dins qualques paraulas compausaas o prefixaas:

antisèptic

ç en fin de síllaba e derant a, o e u, e c derant e e i:

cèl, nacion, plaça, maçar, maiçoça, braç, dòuç

x, fòra dal prefixe ex- derant vocala (coma dins *examinar*):

fixar

tz final dins qualques paraulas:

crotz, dètz, raïtz

Escrivem c, ç, x e tz segond de critèris etimològics e istòrics.

Dins lhi plurals autri qu'aquilhi de las paraulas femeninas en -a – -as (non pas -aa), la s finala es muta:

lhi chats, lhi lops, lhi sacs, lhi barbas, las mainaas, las maisons

Dins qualques paraulas gramaticalas la s finala de paraula o de síllaba es muta:

dins, aïns, fïns, pas, mas, masque (/ mac), mesme

Dins la terminason de la segonda persona dal plural di vèrbes, tz final es generalament mut:

chantatz, voletz, chantàvetz

L'escrivem pr'amor de l'unitat gràfica di dialèctes occitans.

Nòta. Generalament lo son de [s] se manten sord entre vocalas quand es escrich ç en fin de paraula e ven sonòr [z] quand es escrich tz:

braç – embraçar, laç – lacet, dòuç – douçor, glaç – glaçar

crotz – crosear, dètz – desena, raïtz – enraïsar

Observacions:

a) Dins qualques varietats la s di plurals masculins es prononciaa (cf. lo ponch 4 de la Morfologia).

b) Dins qualques varietats lo grop *sch* es prononciat [js], [j] o []:

òscha, lescha, ruscha, eschala

c) Dins las varietats dal nòrd la s tomba generalament en fin de síllaba e pòt causar la diftongason (de e en [ej]),

l'eslonjament o la dubertura (*a*) de la vocala precedenta (cf. Observacion sus las vocalas e las consonantas lònjas).

d) Dins qualques varietats l'existís un son fricatiu interdental sord [ʃ], coma aquel qu'existís en espanhòl dins la paraula *cielo* o en anglés dins la paraula *thing*, que correspònd pro generalament a las grafias *ç*, *ce*, *ci* e *tz*. Dins qualques paraulas escrivem *s* o *ss* malgrat aquesta prononciacion (*bachàs*, *perús*, *perussier*...), perque *ç* e *ce*, *ci* son escrichs en seguent de critèris etimològics limitatius, que compòrton qualques excepcions convencionals, coma dins lhi suffixes *-às*, *-ís*, *-òs*, *-ús* (latin *-aceus*, *-icius*, *-oceus* e *-uceus*), e *-essa*, e dins una sèria de paraulas onte la grafia pus emplegaa es estaa acceptaa (*besson*, *messonja*, *mèussa*, *ròssa*, *sensa*, *trissar* – e decò *fissar* (*pónher*), *mordassas* (*moletas*), *ròssec* (*èrpi*), *tesson* (*corrinhòt*), dins d'autri dialèctes). Fòra d'aquisti cas e de qualqui empremis, la prononciacion [ʃ] es una bona referéncia per l'usatge de las grafias *ç*, *ce*, *ci* e *tz*. Se poerè far correspònder sistemàticament aquestas grafias al son de [ʃ] quand se volerè representar fidèlament la prononciacion de las varietats concernuas (*bachaç*, *peruç*, *perucier*...).

e) Qualques varietats an [ts] al luec de [ʃ]:

cinc ['tsi k], braç ['brats], perús – peruç – ['pryts] (Fontanas – Frabosa Sobrana)

f) Dins qualques varietats las grafias que correspòndon generalament a [s] son prononciaas palatalas [ʃ] quand son da pè *i*:

fais ['faj ʃ], eissuch ['i ʃ yt ʃ], aici ['i ʃ i] (Pòntbernard – Peirapuerç)

35. -s- z -tz- ex-

s intervocàlica, *z* e *tz* prevocàlics, e *x* dins lo prefixe *ex-* derant vocala, representon la *s* sonòra [z]:

ròsa, cosina, cusina, vesin

zòna, onze, realitzar

dotze, tretze, setze

examinar, exemple

En posicion iniciala e pòstconsonàntica escrivem sempre *z*. Escrivem *x* e *z* intervocàlica segond de critèris etimològics. Escrivem *tz* intervocàlic en seguent lhi dialèctes occitans que mantenon una prononciacion distinta; aquela grafia apareis masque dins lhi tres exemples qu'avem donat aici.

Totas las grafias de *s* finala sensibla son prononciaas sonòras derant la vocala iniciala d'una paraula que vai après sensa pausa:

las alas [le'zales], sas amisas [seza'mizes], las arribon [leza'ribu], las ai ajaas [le zaja'd a], tu venes aici [ty'venezi'si], votz aqua ['vuza'gyo], laç estrench ['lazes'trent]

Observacions:

a) Dins qualques varietats l'existís un son fricatiu interdental sonòr [ʒ] coma lo qu'a l'anglès dins la paraula *this*. Coma la *z* intervocàlica es escricha en seguent de critèris etimològics limitatius e non pas en acòrdi abo l'evolucion fonètica de l'occitan, la lhi a ben de paraulas qu'an aquel son – *cusina*, *vesin*, *desena*... – e qu'escrivem simplement abo *s*. Quand se volerè representar fidèlament la prononciacion d'aquelas varietats, se poerè far correspònder sistemàticament la prononciacion [ʒ] e la grafia *z* (*cuzina*, *vezin*, *dezena*...).

b) Dins qualques varietats, las grafias que correspòndon generalament a [z] son prononciaas palatalas [ʃ] quand son

da pè *i*:

maison [mi' u] (Pòntbernard – Peirapuerc)

c) Dins las varietats onte la *s* finala di pronoms e di determinants es muta derant una consonanta, ilh se pronóncia coma sonòra derant la vocala iniciala d'una paraula que vai après:

los libres [lu:'lib:ri] – los òmes [lu'z m:i], las femnas [la:'fen:a] – las alas [la'z :la] (Val Cluson)

las maisons [la:mej'zu] – las aiglas [la'zaj la], que las maisons [kla:mej'zu] – que las aiglas [kla'zaj la], las venen [la:'ven] – las arriben [laza'rib], os venètz [u:v 'n] – os arribatz [uzari'ba] (Val Sant Martin)

Dins la Val Sant Martin, aquela règla s'aplica pas a lhi adjectius qualificatius, a lhi indefinits e ai numerals femenins.

36. m mh

m representa [m], fòra de las terminasons verbalas de la premiera persona dal plural (*chantem, escrivem*):

menar, deman, campanha, champ, fam

Observacions:

a) Generalament dins la Val d'Ols la lhi a pas de diferéncia entre las consonantas nasalas en fin de paraula. Son totas prononciaas parier; coma una nasalizacion de la vocala precedenta, coma [] o mutas, segond las varietats:

fam ['fäu], an ['äu], vin ['viü], luenh ['l ü] (Ròchasmolas)

E decò:

champ [' äü], blanc ['blaü], pònt ['p ü] (Ròchasmolas)

b) Lo son de *m* palatalizaa [m] qu'existís dins de varietats dal nòrd l'escrivem *mh*:

emprumh

37. n

n representa [n]:

nuech, nòu, un ase, menar, aqueste an, jorn, charn

Dins la prononciacion de la varietat referenciala mantenem la distincion en posicion finala entre *n* velara [] – *vin* – e *n* alveolara [n] – *an* –, mas gardem pas la grafia sovent emplegaa de *n* dobla.

Observacions:

a) Dins de varietats dal nòrd la *n* intervocàlica chei e las vocalas contiguas son prononciaas nasalas:

sono ['suü :uü], fenolh [f ü 'uü] (Roure, Pral)

b) Dins qualquas varietats la *n* intervocàlica es prononciaa [r]:

lana ['l ro], luna ['lyro] (Sause de Cesana)

38. -n

n finala de mot après vocala en general e *m* de las terminasons verbalas de la premiera persona dal plural representon *n* velara [ŋ]:

pan, perdon, vin, ben

chantem, volem, chantàvem

Escrivem la *m* finala de las terminasons verbalas pr'amor de l'unitat gràfica di dialèctes occitans.

39. nh

nh representa *n* palatala [ɲ]:

nhòc, vinhha, montanha, luenh

Observacion. La letra *n* es generalament prononciaa [ɲ] a Ròchasmolas derant *i* e *u*:

nier [ˈiɲ], garnir [aˈɲi:], planura [plaˈy:r]

40. l ll tl

l, *ll* e *tl* representon [l]:

luna, pala, bèla, colp, qualche, olme, mal

illusion

espatla

l es sovent prononciaa *r* en fin de sillaba; unifiquem la grafia en *l*:

qualque, olme

Lo grop *lr* es prononciat coma *rr* [r]:

alre, tòlre

Escrivem *ll* dins las paraulas sabentas, en mantenent la grafia etimològica, e dins la paraula *dròlle*.

Escrivem *tl* dins una sèria limitaa de paraulas pr'amor de l'unitat gràfica di dialèctes occitans:

espatla, rotlar, rotleta, barrotlar

l es sovent muta en posicion finala dins una sillaba àtona, particularament après *o*:

àrbol, càmol

Observacions:

a) Dins de varietats de la Val d'Ols la *l* finala es generalament muta:

chastèl [aˈtɛ], cèl [ˈsɛ:] (Ròchasmolas)

Dins d'autres varietats dal nòrd la *l* finala ven muta masque dins de partículas àtonas derant l'accent:

a l'òm [aˈl m] – al paire [aˈpaɪrɛ], al arriba [alaˈribːo] – al chanta [aˈt anto] (Val Sant Martin)

b) Dins qualques varietats la *l* finala de sillaba es vocalizaa en *i* [j] derant l'accent:

alp [ˈalp] – alpet [ejˈpet], al chanta [ejˈt anto] (Belins)

c) Escrivem normalament la *u* [w] que resulta de la vocalizacion de la *l* implosiva dins la Val d'Ols:

auga, sauvatge

d) Dins la Val d'Ols e una part de la Val Cluson, la *l* finala es vocalizaa en *u* [w] al plural; escrivem normalament aquesta modificacion (cf. lo ponch 18):

chavaus, chastèus, usèus, cotèus

e) Dins ben de varietats la *l* intervocàlica es prononciaa coma *r*, o coma *l* o *r* retroflèxas, [] o [], quand ilh proven de *l* simpla latina:

ala ['a:r], estiela [e'ts e:r] (Ròchasmolas)

ala ['a], estiela [i'tje] (Salabertrand)

ala ['a o], estela [i'tea o] (Ussèus)

ala ['ara], colomb [ku'rump] (Fontanas – Frabosa Sobrana)

Notarèm las particularitats localas dins la grafia solament quand volerèm representar abo precision las caracteristicas d'un parlar donat e que poerèm pas donar de règlas sistemàticas de correspondéncia entre la grafia e la prononciacion:

quarque, orme

ara, estiera

Nòta. La *lh* a de paraulas, coma *estela*, qu'avion *l* dobla en latin mas que l'an simplifiaa dins l'evolucion de l'occitan.

41. **lh cl gl pl bl fl**

En occitan *lh* es la grafia de *l* palatala []. Dins las varietats de la mitat sud, coma dins d'autri dialèctes occitans, ilh es prononciaa [j]:

palha, malh

Derant *i* es normalament muta:

abelhier, bulhir, lhi

Dins las paraulas d'evolucion populara, *l* en grop abo una consonanta precedenta – *cl, gl, pl, bl, fl* – representa [j]:

clar, plaça, confla

Derant *i* e *u* es muta:

clinar, emplir, sanglut, plueia

Après una consonanta gropaa abo la *l, le* final àton representa [i]:

estable [es'tabi], exemple [e'zempi]

Dins las paraulas sabentas e lhi emprenis, *l* s'es mantengua dins aquisti grops:

clàssic ['klasik], contemplar, deble ['deble]

Observacions:

a) Dins la mitat nòrd la s'es mantengut la prononciacion de *lh* coma []:

filh ['fi], palha, malh

b) Dins las varietats dal nòrd la s'es mantengut la prononciacion de *l* dins lhi grops *cl, gl, pl, bl e fl*.

c) Dins qualques varietats *lh* es prononciat coma se foguesse *j* [d], coma *ch* [t] en posicion finala, o abo un son

pròche, d'oclusiva palatala [ç], [c] en posicion finala:

filha ['fid a], filh ['fit] (Limon)

palha ['pa a], gulha [' y a], filh ['fic], vielh ['vjec] (Cèrre – Valàuria)

d) Dins qualques varietats *cl* es prononciat coma [t] e *gl* coma [d]:

claper [t a'per], agland [a'd ant] (Limon)

e) *l* es generalament prononciaa [] a Ròchasmolas derant *i* e *u*:

libre [' ib], valisa [va' i:z], luna [' y:n], alumar [a y'ma:]

42. r rr

r e *rr* representon [r], vibranta alveolara:

roa, prat, pòrta, chara, mar, amor, òrre, tèrra

parlar, venir

Escrivem *rr* pr'amor de l'unitat gràfica di dialèctes occitans.

r es muta en posicion finala dins las síllabas àtonas e après un diftong decreissent:

nàisser, mochaor

r es sovent muta dins una síllaba àtona finala après una *t* o una *p* precedias da una consonanta o da un diftong decreissent; mantenem aquesta *r* dins la grafia e ne'n recomandem la prononciacion dins la varietat referenciala:

vòstre, autre, sempre

Dins la paraula gramaticala *encar* la *r* finala es muta: [e 'ka].

Observacions:

a) Dins ben de varietats *r* finala es muta dins tuchi lhi infinitius; dins lhi parlars dal nòrd, quand aquela *r* chei, la vocala tònica precedenta s'eslònja (cf. Observacion sus las vocalas e las consonantas lònjas).

b) Quand se volerè representar fidèlament la prononciacion d'una varietat se poerè escriure sensa *r* las paraulas coma *vòstre, autre e sempre*.

c) Dins la Val d'Ols l'existís l'oposicion entre *r* alveolara [r] e *r* uvulara [], de tipe francés. En general, la premiera correspònd a la grafia de *r* simpla intervocàlica e la segonda, a *r* simpla dins las autras posicions e a *r* dobla (Ròchasmolas). L'existís decò l'oposicion que consistís a aver *r* retroflèxa [] correspondent a *r* simpla intervocàlica, e *r* apicala [r] en correspondéncia de *r* simpla dins las autras posicions e de *r* dobla (Salabertrand).

[r] a Ròchasmolas e [] a Salabertrand:

vira, veire, paure

[] a Ròchasmolas e [r] a Salabertrand:

prat, pòrta, amor, roa, tèrra, morre

d) *r* en fin de síllaba derant una consonanta es prononciaa [j] dins qualque luec:

puerc ['p jk], barba ['bajba] (Fontanas – Frabosa Sobrana)

43. Usatge de l'apòstrof

La s'emplega l'apòstrof per notar l'elision d'una vocala dins las paraulas seguentas:

a) Lhi articles definitis:

l'àrbol, l'abelha

b) La varianta clítica de lhi articles indefinits:

n'òme e na frema, n'abelha

Mas, abo la varianta plena, recomandaa, l'empleguem pas:

un òme e una frema, una abelha

c) Lhi pronomis clitics e la particula pronominala *ne'n*:

Al m'o dona. Ilh t'an vist. L'ai atupit (lo fuec). L'atendiem (la mendia). Ilh s'estonarè. N'aurèm pro. Me'n dones.

d) La preposicion *de*:

d'aquel òme, d'arbols

e) *Que*, relatiu, interrogatiu, exclamatiu e conjoncion:

Vuelh la bota qu'es sus lo desc. Qu'a-le? Qu'òmes! Penso qu'as capit.

f) La conjoncion *se*:

S'auguesses dich la veritat.

g) La preposicion *per* dins la formacion de qualquas expressions gramaticalas: *a pr'un, pr'amor de*.

h) Lhi indefinits *cèrt'uns, cèrt'unas, qualqu'un, qualqu'una, qualqu'uns, qualqu'unas*.

44. Usatge dal jonhent

La s'emplega lo jonhent:

a) Per unir lhi pronomis enclitics al vèrbe, quand la lhi a pas una elision notaa da un apòstrof:

Parle-me. Donem-lhi-lo. As-tu? Vòl-le?

Per lavar-se = Per se lavar.

Done-m'o.

b) Dins lhi numerals següents:

dètz-e-sèt, dètz-e-uech, dètz-e-nòu

vint-e-un, vint-e-dui, vint-e-tres, vint-e-quatre, vint-e-cinc, vint-e-sieis, vint-e-sèt, vint-e-uech, vint-e-nòu

c) Dins las paraulas prefixaas e compausaas:

1- Après lhi prefixes que pòion èsser de paraulas gramaticalas autònomas (*èx-*, *quasi-* e *non-*):

èx-ministre, quasi-monopòli, non-discriminacion

2- Après lhi prefixes *aut-* e *bas-*, e d'aquilhi que provenon di noms di ponchs cardinals:

aut-auvernhat, bas-navarrés, sud-american, nòrd-europèu

3- Quand la composicion se fai abo la repeticion o la succession de formas equivalentas, dal nom di ponchs cardinals, d'onomatopèas o de formas expressivas:

pòrta-fenèstra, buou-vacha, radical-socialista, aigre-dòuç, vai-e-ven, plan-planet, sud-èst, còli-còli, badin-badan, trigo-migo

4- Quand las paraulas compausaas compòrton de construccion preposicionalas o son formaas da frasas que son pas limitaas a una forma verbala abo una soleta paraula complement:

jatz-per-tèrra

Mas:

ganhapan, gardabòsc, pòrtaparaplueia, manjaprofit

5- Facultativament dins lhi noms de persona:

Joan-Peire = Joan Peire

Nòta. Quand lo compausat es format da un nom e da un adjectiu e que tuchi dui fan lo plural, tractem lhi dui elements coma se foguesson doas paraulas independentas:

rata volaoira – ratas volaoiras

45. Observacion sus las vocalas e las consonantas lònjas

Dins las varietats dal nòrd la lhi a de vocalas lònjas. Las consonantas son lònjas entre doas vocalas quand la premiera vocala es brèva e tònica. Donem en síntesi l'exemple de la distribucion de las vocalas e de las consonantas lònjas dins la Val Sant Martin (cf. Genre 1993):

a) La lhi a tres posicions onte la lhi pòt aver de vocalas lònjas:

1- Derant l'accent (posicion pretònica):

chastèl [t a:'t l], al chanta [a:'t anto], li champs [li:'t amp]

2- En posicion tònica derant una consonanta o una semiconsonanta [j] que començon la sillaba seguenta:

moscha ['mu:t o], cóser ['ku:ze], mofla ['mu:flo], faia ['fa:jo]

3- En posicion tònica en sillaba finala:

chantar [t an'ta:], poaa [pu'a:], après [a'pr :], mes ['me:], pòst ['po:t], veèl ['v :l]

b) La lhi a de vocalas lònjas per natura, que son decò lònjas en posicion pretònica; las vocalas son lònjas per natura:

1- Derant *r*, *l* o *s* – o *tz* – venguas mutas:

chantar [t an'ta:], al chanta [a:t anto], bèl jorn ['b :d u rn], gròs ['gro:], après [a'pr :], lescha ['le:t o], chastèl [t a:t l], crotz ['kru:]

2- Quand las son escrichas *aa*, *aè*, *eè*, *èe*, *ee* o *ui*:

poaa [pu'a:], paèla [p :lo], veèl ['v :l], sèel ['s :l], veelet [ve:'let], reduire [r'dy:re], reduit [r'dy:t]

3- Dins qualqui cas onte escrivem pas la vocala dobla o la *l* vengua muta, mas las son dins l'evolucion de la paraula:

escotar [ejku:'ta:] (ol > [u:]), dit ['di:t] (ii > [i:]), ganho [a:' u] (aa > [a:])

Nòta. La *i* dal plural di determinants e di pronomes es lònja derant una consonanta:

queli òms [kli' m] – quelis camps [kli:' amp], si amis [sia'mi:s] – si filhs [si:'fi]

c) Las vocalas lònjas per posicion pòion pas èsser lònjas en posicion pretònica; las vocalas son lònjas per posicion:

1- En posicion tònica non finala, derant *f* (abo d'exceptiions), *n* (abo d'exceptiions), *ss* – o *c*, *ç* – (abo d'exceptiions), *s* – o *z* – (abo d'exceptiions), *l* (quand proven de *l* simpla latina), *v*, *r* e *i* [j]:

mofla ['mu:flo], estòfa [ejt :fo], luna ['ly:no], pena ['pe:no], passa ['pa:so], plaça ['pla:so], cóser ['ku:ze], presa ['pre:zo], ala ['a:lo], pala ['pa:lo], fava ['fa:vo], chara ['t a:ro], tèrra ['t :ro], faia ['fa:jo]

Mas:

estofo [ej'tuf:u], dòna ['d n:o], possa ['pus:o], mesa ['mez:o]

2- En posicion tònica finala derant *s* (abo d'exceptiions), *tz* (abo d'exceptiions), *l* (quand proven de *l* simpla latina), *r* e *i* [j]:

amis [a'mi:s], las ['la:s], votz ['vu:s], petz ['pe:s], sal ['sa:l], mal ['ma:l], clar ['kla:r], mai ['ma:j]

Mas:

metz ['mes], potz ['pus]

d) Las vocalas que son pas lònjas per natura e qu'apareisson dins lhi autri contèxtes son brèvas:

laç ['las], espatla [ej'pal:o], bèl ['b l], bèla ['b l:o], viu ['viw], chaud ['t awt], dotze ['duz:e], raba ['rab:o], vacha ['vat: o], agulheta [a y' t:o], tòc ['t k], chat ['t at]

Nòtas:

a) La conveneria que lhi dictionaris locals indiquesson lhi cas de conservacion de *s* e de *r*, e las vocalas lònjas quand l'es pas possible de las deduire dal contèxte.

b) La sequéncia *es* en posicion pretònica es generalament prononciaa [ej]:

escotar [ejku:'ta:], deschauç [dej't aws]

Mas la lhi a d'exceptiions, onte la *s* es prononciaa:

estonant [stu'nant], descripcion [d scri'sju]

II. Morfologia de la varietat referenciala

Presentacion

Dins la morfologia donem las parts variablas dal discors en seguent las chausias que fasem per la varietat referenciala e en las completant abo qualqu'unas de las autras formas importantas de l'ensem de l'occitan alpin oriental. Avem pogut donar abo pro de sistematicitat las formas presentas dins de gramàticas o de resumits de gramàtica publicats: per la Val Varacha, Bernard (s. d.); per la Val Sant Martin, Pons e Genre (1997); per la Val Cluson, Vignetta (1981); per la Val d'Ols, Baccon Bouvet (1987), Masset (1997) e Perron (1984). Utilizem decò d'informacions obtengudas per enquèsta, particularament dins la conjugason di vèrbes. Donem d'exemples masque quand la nos semelha que la simpla enumeracion de las formas pòt causar de confusions. Dins lo vocabulari, la se tròba las equivaléncias italianas de las formas qu'apareisson sensa exemplificar. Las parts invariablas dal discors se tròbon decò normalament dins lo vocabulari.

Convencions utilizaas dins la morfologia

Separem abo una barra obliqua (/) las formas equivalentas, particularament dal ponch de vista normatiu:
aqueste / aquest, lo que / aquel que, eli / ilhs

Separem abo una linha (–) las variantas contextualas:

lo – l', las [les] – [lez]

La forma *lo* e la prononciacion [les] son emplegaas derant las consonantas, e la forma *l'* e la prononciacion [lez] derant las vocalas.

Separem decò abo una linha (–) las formas dal singular e dal plural dins lhi exemples dal ponch 4:

lo jorn – lhi jorns, lo viatge – lhi viatges

Empleguem las paréntesis per indicar d'elements que pòion èsser presents o pas:

qué se sie (de) = qué se sie / qué se sie de

Utilizem lo jonhent per indicar la plaça de l'element principal quand postpousem d'elements accessòris, après una vírgula:

baron de, un - = un baron de

estiç de, un - = un estiç de

Separem abo de ponchs de suspension (...) las formas di pronoms clítics que van derant lo vèrbe d'aquelas que van après (ponch 11):

a ... -co (**a** chanto, chanto-**co**?), al ... -le (**al** ven, ven-**le**?)

Abrebiacions utilizaas dins la morfologia

c.	forma de cortesia
f.	femenin
m.	masculin
n.	neutre
p.	plural
s.	singular
C	condicional
F	futur (e present dal presomptiu)
G	gerondu
I	infinitiu
II	imperfach de l'indicatiu
Im	imperatiu
IS	imperfach dal subjontiu
P	participi passat
PI	present de l'indicatiu
PS	present dal subjontiu
Pt	pretèrit de l'indicatiu
PtP	pretèrit dal presomptiu
1a	premiera persona
2a	segonda persona
3a	tèrça persona

1. Articles definitis

m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
lo – l'	la – l'	lhi [i] – [j]	las [les] – [lez]

Las formas dal singular *lo* e *la* s'emplegon derant una consonanta, la forma *l'* derant una vocala. La primera prononciacion mencionaa de la forma dal plural masculin correspònd a la posicion derant una consonanta e la segonda a la posicion derant una vocala. La primera prononciacion de la forma dal plural femenin correspònd a la posicion derant una consonanta sorda e la segonda a la posicion derant una vocala o una consonanta sonòra:

lo chat, l'àrbol, la vacha, l'abelha, lhi chats [i't at], lhi àrbols ['jarbu], las chabras [les't abres], las vachas [lez'vat es], las abelhas [leza'bejes]

Observacions:

a) Dins las varietats de la Val d'Ols e de l'auta Val Cluson trobem l'article masculin singular *le l'* – sovent abo la *e* muta o abo una vocala de sosten derant la *l* (cf. l'observacion (g) dal ponch 3 de las règlas ortogràficas) – e l'article masculin plural *los* [lu:] – [luz].

b) De la Val Pèlitz a la bassa Val Cluson l'article masculin plural es *li* derant consonanta, *lhi* [] derant vocala.

2. Articles indefinits e partitiu

m.s.	f.s.	partitiu
un	una	de – d'

Exemples:

un chat, un àrbol, una vacha, una abelha, de chats, d'àrbols, de vachas, d'abelhas

Observacion. L'existís de formas clínicas de lhi articles indefinits qu'un pòt escriure per representar abo fidelitat las varietats dialectalas:

en chat, n'àrbol, na vacha, n'abelha

3. Contraccions e combinacions de las preposicions abo lhi articles definitis

m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
al – a l'	a la – a l'	ai – a lhi	a las
dal – de l'	de la – de l'	di – de lhi	de las
dal – da l'	da la – da l'	dai – da lhi	da las

Exemples:

al chat, a l'àrbol, a la vacha, a l'abelha, ai chats, a lhi àrbols [a'jarbu], a las vachas, a las abelhas

dal chat, de l'àrbol, de la vacha, de l'abelha, di chats, de lhi àrbols ['djarbu], de las vachas, de las abelhas

dal chat, da l'àrbol, da la vacha, da l'abelha, dai chats, da lhi àrbols [da'jarbu], da las vachas, da las abelhas

Observacions:

a) La forma *es* de l'article femenin plural, que se tròba sola dins qualques varietats (per exemple a Santa Anna de Vaudier), apareis sovent dins de contraccions: as (a las), des (de las), das (da las). Dins la varietat referenciala, emplegarèm las formas sensa contraccion: a las, de las, da las.

b) Dins la varietat referenciala, preferirèm la preposicion *dins* ['di] a la preposicion *en – ente*, e l'usatge de *sus* sensa contraccion. Las combinacions de l'article abo *en* e *sus* son las seguentas:

m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
ental – ente l'	ente la – ente l'	enti – ente lhi	ente las
sal – se l'	se la – se l'	si – se lhi	se las

A partir de la forma *es*, la se forma:

entes (ente las), sus es (sus las).

c) Dins las varietats onte la lhi a vocalizacion de la *l* implosiva (Val d'Ols), lhi resultats de la contraccion de las preposicions *a*, *de* e *da* abo las formas de l'article masculin son: au [aw] / [o], aus [aw] – [awz] / [u] – [uz] / [o] – [oz], dau [du] / [do], daus [du] – [duz] / [do] – [doz].

4. Formacion dal plural

Lhi substantius, lhi adjectius e lhi participis femenins en *-a* àtona recebon una *s* per formar lo plural. La terminason *-as* se pronóncia [es] dins la varietat referenciala (cf. l'observacion (e) dal ponch 1 de las règlas ortogràficas per d'autres possibilitats):

la chaena – las chaenas, l'abelha – las abelhas, chauda – chaudas, finia – finias

Tuchi lhi autri substantius, adjectius e participis an una *s* de plural muta dins la pus granda part de las varietats, fòra quand ilh serèn terminats en *-s*, *-ç*, *-tz* o *-x*, qu'ilh restarèn invariables decò gràficament:

la mainaa – las mainaas, la nuech – las nuechs, la question – las questions, lo barba – lhi barbas, lo liech – lhi liechs, lo jorn – lhi jorns, lo viatge – lhi viatges, anaa – anaas, chaud – chauds

Mas:

lo francés – lhi francés, lo braç – lhi braç, lo potz – lhi potz, l'index – lhi index, afrós – afrós, faus – faus

Lhi determinants e lhi pronoms sègon las mesmas règlas de formacion dal plural, fòra di plurals masculins quand ilh son formats en jontant una *i* o en palatalizant la consonanta finala (*l* → *lh*, *t* → *ch*...) sensa que la lhi aie una *s* sensibla:

tuchi, aqusti, aquilhi

Observacions:

a) Dins la Val d'Ols e la Val Cluson la lhi a diversas manieras de formar lo plural di substantius, de lhi adjectius e di participis masculins segond lors terminasons. Donem d'exemples de la Val Cluson:

-s sensibla:

tupin – tupins, beal – beals, papier – papiers, jorn ['d urn] – jorns ['d urs], teit ['t jt] – teits ['t js]

-[l] – *-[ws]*:

caval – cavaus

-[ʀ] – *-[jaws]*:

anhèl – anhèus, usèl – usèus

-[e] – *-[i]*:

òrdre – òrdres ['rdri], paire – paires

Eslonjament de la vocala:

det ['d] – dets ['de:], pè ['p] – pès ['p :]

Mots invariables:

mes ['me:] – mes ['me:], riu – rius

b) Dins qualque autre luec lo plural masculin es format abo una *s* sensibla, que pòt prene una *e* de sosten après un autre son de *s*:

lop – lops ['lups], armari – armaris [ar'maris], pes – peses ['pezes] (Acèlh)

5. Numerals cardinals

1 un, una	21 vint-e-un [vin'tü]	101 cent e un [sen'tü]
2 dui, doas	22 vint-e-dui [vinto'dyj] / [vinta'dyj]	102 cent e dui
3 tres	23 vint-e-tres	200 dui cents
4 quatre	24 vint-e-quatre	300 tres cents
5 cinc	25 vint-e-cinc	400 quatre cents
6 sieis	26 vint-e-sieis	500 cinc cents
7 sèt	27 vint-e-sèt	600 sieis cents
8 uech	28 vint-e-uech	700 sèt cents
9 nòu	29 vint-e-nòu	800 uech cents
10 dètz	30 trenta	900 nòu cents
11 onze	31 trenta un	1000 mila, una milha
12 dotze	32 trenta dui	1001 mila e un
13 tretze	33 trenta tres	1002 mila e dui
14 catòrze	40 quaranta	2000 dui mila
15 quinze	50 cinquanta	3000 tres mila
16 setze	60 seissanta	10000 cent mila
17 dètz-e-sèt	70 setanta	20000 dui cent mila
18 dètz-e-uech	80 ochanta	100000 un milion
19 dètz-e-nòu	90 noranta	200000 dui milions
20 vint	100 cent	100000000 un miliard

Observacions:

a) Las variantas recomandaas segond las evolucions pròprias de las varietats dal nòrd son:

2 dos, doas (Val Cluson, Val d'Ols), 3 tres ['tre] (da pè *trei*), 6 seis, 8 ueit (mielh que *uet...*), nòu (da pè *nau*), 80 oitanta (da pè *uitanta*, *ueitanta*), 90 nonanta (Val Cluson, mielh que *nananta* – Val d'Ols).

La cal considerar coma de variantas secundàrias:

detz-sèt [d r's t] / [dar's t], detz-ueit, detz-nòu / detz-nau.

b) Dins de varietats de luocs diferents l'existís *tèrze* o *terze* per *tretze*.

6. Numerals ordinals

premier, primera	seisen, seisena
segond, segonda / second, seconda / duien, duiena	seten, setena
tèrç, tèrça / tresen, tresena	uechen, uechena
quatren, quatrena	noven, novena
cinquen, cinquena	desen, desena

Observacion. Lo numeral *uechen* a la varianta *ueiten* (f. *ueitena*), segond l'evolució pròpia de las varietats dal nòrd.

7. Adjectius e pronomes possessius

Adjectius

possessor(s)	m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
1a s.	mon	ma	mì	mas
2a s.	ton	ta	ti	tas
3a s.	son	sa	si	sas
1a p.	nòstre	nòstra	nòstri	nòstras
2a p.	vòstre	vòstra	vòstri	vòstras
3a p.	lor	lor	lors	lors

Observacion. Dins la Val Cluson e la Val d'Ols las formas principalas dal masculin plural son las seguentas:

mos / mons, tos / tons, sos / sons, nòstros / nòstri, vòstros / vòstri, lòrros / lorri / sos

La lhi existís decò aquestas formas femeninas per lhi possessors de la 3a persona dal plural:

lòrra / lorra, lòrras / lorras

Las formas recomandaas son las seguentas:

mos, tos, sos, nòstros / nòstri, vòstros / vòstri, lors

Pronoms e adjectius

possessor(s)	m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
1a s.	(lo) miu	(la) mia	(lhi) miei	(las) mias
2a s.	(lo) tiu	(la) tia	(lhi) tiei	(las) tias
3a s.	(lo) siu	(la) sia	(lhi) siei	(las) sias
1a p.	(lo) nòstre	(la) nòstra	(lhi) nòstri	(las) nòstras
2a p.	(lo) vòstre	(la) vòstra	(lhi) vòstri	(las) vòstras
3a p.	(lo) lor	(la) lor	(lhi) lors	(las) lors

Observacions:

a) Dins de luocs diferents l'existís las variantas seguentas dal femenin singular e plural per lo possessor de la 2a e de la 3a personas dal singular:

(la) toa, (la) soa, (las) toas, (las) soas

b) Dins las varietats dal nòrd las formas dal masculin plural per un possessor an una *s*, prononciaa o muta:

(le / lo) miu / meu, (le / lo) tiu / teu, (le / lo) siu / seu, (los / li) mius / meus, (los / li) tius / teus, (los / li) sius / seus

8. Adjectius e pronomes demostratius

Pronoms neutres

çò
aiçò
aquò

Nòta. Lhi pronomes *aiçò* e *aquò* pòion pèrder l'accent dins las combinacions abo lhi advèrbis de luoc:

aiço ci [ejsu'si], aquo qui [aku'ki]

Observacions:

a) Lo pronom *çò* a las variants *ço* (Val Cluson) e *ça* (Val d'Ols):

çò nòstre / ço nòstre / ça nòstre

b) Lo pronom *aiçò* a las variants *aiçòn* (Val Sant Martin e Val Cluson) e *aicen* (Val Cluson e Val d'Ols).

c) Lo pronom *aquò* a la variant *aiquen* (Val Sant Martin, Val Cluson e Val d'Ols).

Pronoms e adjectius

m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
aqueste / aquest aque	aquesta aquela	aquisti aquilhi	aquestas aquelas

Adjectius

m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
esto quel	esta quela	esti quilh	estas quelas

Observacions:

a) Dins la Val Sant Martin, las formas di pronoms e de lhi adjectius son las següentas:

aiquet / quet, aiqueta / queta, aiqueti / queti, aiquetas / quetas
aiquel / quel, aiqela / quela, aiqeli / queli, aiqelas / quelas

b) Dins la Val Cluson e la Val d'Ols, la se pòt trobar las formas següentas, abo de distribucions diversas:

aicet / cet / cete, aiceta / ceta, aicetos / cetos, aicetas / cetas
aiquel / quel, aiqela / quela, aiqelos / quelos, aiqelas / quelas

Dins las varietats onte la *l* finala vocaliza en *-u*, la lhi a la variant *queu*, de *quel*.

c) Escrivem las formas *aiquet, quet, aicet, cet...* sensa *s* perque las an pas l'eslonjament de la vocala que corresponderia a la preséncia de la *s* escricha, mas, dins la lenga normaa, recomandem las formas abo *s* gràfica:

aiquest / quest, aiquesta / questa, aiquesti / questi, aiquestas / questas

aicest / cest / ceste, aicesta / ceta, aicestos / cetos, aicetas / cetas

d) La chal remarcar que las grafias *cet(e), ceta, cetos, cetas* pòion correspondre a las pronociacions [ste], [st], [st], [stu], [sta], perque la *e* àtona pòt èsser muta (cf. lo ponch 3 de las règlas ortogràficas).

9. Adjectius e pronoms relatius, interrogatius e exclamatius

Relatius

invariables

que – qu': Lo premier que te ve. Lo premier que vees. Lo premier qu'al ve. La maison que me'n parles.

qué (abo preposicion): Sai pas de qué me parlatz.

qui: Qui o a s'o ten. Ilh respònd a qui lhi demanda qualquaren.

çò que – çò qu': Al pensava a çò qu'auria pogut arribar.

aquò que – aquò qu': Aquò que volies.

variables

m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
lo que / aquel que – qu'	la que / aquela que – qu'	lhi que / aquilhi que – qu'	las que / aquelas que – qu'
lo qual	la quala	lhi quals / lhi quali	las qualas

Interrogatius e exclamatius

invariables

çò que – çò qu': Çò que vòs-tu? Çò qu'as-tu?
qué – qu': Qué? De qué parles-tu? De qu'as-tu paor? Qué vòs-tu? Qu'as-tu?
qué de: Qué de gent! Qué de colors!
que – qu': Que fremas? Qu'òmes? Que fremas! Qu'òmes! Chal veire que gaubi!
qui: Qui ei-la? Qui as-tu vist?

Nòta. L'usatge de l'accent dins lo mot *qué*, relatiu e interrogatiu, a masque una foncion distintiva e implica pas qu'al sie sempre tònic.

variables

m.s.	f.s.	m.p.	f.p.
quant / qué tant	quanta / qué tanta	quanti / qué tanti	quantas / qué tantas
qual	quala	qualhi / quals / quali	qualas

Observacions:

- Lo relatiu e interrogatiu *çò que* a la varianta *ço que* [suk:e] – [suk] – [sk] (Val Cluson e Val d'Ols).
- La chal tenir còmpte de las variacions dins la forma de lhi articles e di demostratius qu'avem já vist.
- La forma dal masculin plural de l'interrogatiu *qual* a la varianta *qualos* (Val Cluson e Val d'Ols).
- L'interrogatiu e exclamatiu *quant* pòt èsser invariable (Val d'Ols):
Quant de poms vòs-tu? Quant ne vòs-tu?
- L'existís l'usatge de l'interrogatiu *gaire*, invariable, al luec de *quant*:
Gaire avètz-o begut? Gaire (de) filhas al a-la? Gaire ne'n volètz-o? (Val Sant Martin)

10. Pronoms e adjectius indefinits

m.s. e n.	f.s.	m.p.	f.p.
alre ['are]			
autant / aitant			
autant de / aitant de			
autre	autra	autri	autras
– l'autre, çò d'autre... un autre, d'autri... –			
baron, un -			
baron de, un -			
ben			
ben de			
brisa, una -			

brisa de, una - chascun chasque cèrt	chascuna chasque cèrta	cèrti cèrt'uns / cèrti uns	cèrtas cèrt'unas / cèrtas unas
degun / pas degun degun / pas degun	deguna / pas deguna	divèrsi / divèrs	divèrsas
estiç, un - estiç de, un - gaire / pas gaire gaire de / pas gaire de mesme ['meme] – lo mesme, çò de mesme... – menc menc de partia, una - partia de, una - pas ben pas ben de pas d'alre [pa'dare] pas una brisa pauc pauc de pauc, un - pauc de, un - pro pro de pus pus de qualquaren qualque qualqu'un qualqu'un qual se (/ que) sie qui se (/ que) sie qué se (/ que) sie qué se sie (de) ren / pas ren tal tant tot tot tròp tròp de un un – l'un... –	mesma	mesmes / mesmi	mesmas
	pauca	pauqui	paucas
	qualqua	qualqui	qualquas
	qualqu'una quala se (/ que) sie	qualqu'uns quals se (/ que) sien	qualqu'unas qualas se (/ que) sien
	tala tanta tota	tals / tali tanti tuchi	talas tantas totas
	una		

Nòtas:

a) La notacion *qual se (/ que) sie* significa que *qual que sie* es una forma alternativa de *qual se sie*. Dins las formacions d'aqueste tipe, la s'emplega decò la forma verbala *sia*, al luec de *sie*:

qual se sia, qui se sia...

b) La forma *qué se sie*, eventualament acompanhada da la preposicion *de* per introduire un nom ("una via qué se sie",

"qué se sie de via"), pòt èsser equivalenta de *qual se sie* ("una via qual se sie", "qual se sie via").

Observacions:

a) La conven de mencionar las formas seguentas, pròprias de las varietats dal nòrd:

aurre (Val d'Ols) = alre

cuchon, un - (Val d'Ols) = un baron

d'uni, d'unas (Val Sant Martin) = cèrti, cèrtas

gis – gis de (Val Sant Martin, Val Cluson, Val d'Ols) = degun 'en deguna quantitat'

nun / pas nun (Val Sant Martin, Val Cluson) = degun / pas degun

nengú / pas nengú (Val d'Ols) = degun / pas degun (pronom referit a persona)

quaren, de - (Val d'Ols) = qualquaren

b) Las formacions dal tipe de *qual se sie* se fan abo la forma verbala *vuelhe / vuelha* dins la Val Sant Martin e la Val Cluson:

qual se vuelha, qual s'o vuelha...

c) Las formas *qualque, qualqu'un...* an de variantas abo la vocalizacion de la *l* implosiva (Val d'Ols):

quauque, quauqu'un...

d) La forma dal masculin plural de *tot (tuchi)* es *tuiti* ['ty:ti] dins la Val Sant Martin e la Val Cluson e *tots* dins la Val d'Ols).

e) Qualqui indefinits an de formas alternativas dal plural masculin:

autres (Val d'Ols)

quauquos / quauqui / quauques (Val d'Ols)

talos (adjectiu, Val Cluson)

f) L'indefinit *qualque* a una forma invariabla de plural, *qualques* ['kalke], dins la Val Sant Martin e l'indefinit *tròp* es variable dins la Val Sant Martin e la Val Cluson:

tròp tròpa tròpi tròpas

g) Lo pronom indefinit *un* referit a las personas en general – "un pòt pas lor dir ren" – a la varianta *én*, qu'empleguem masque per representar abo fidelitat las varietats dialectalas onte ilh es utilizaa.

11. Pronoms personals

	<i>subjècte</i>		<i>clitics</i>
	<i>tònics</i>		
1a s.	mi / iu		a ... -co
2a s.	tu		– ... -tu
3a s.m.	el / ele		al ... -le
3a s.f.	ela / ilhe		ilh ... -ilh
3a s.n.	–		la – l' ... -la [lo]
1a p.m.	nosautri / nos		– ... -co
1a p.f.	nosautras / nos		"
2a p.m.	vosautri		– ... -o
2a p.f.	vosautras		"
2a p.c.	vos		"
3a p.m.	eli / ilhs		ilh ... -ilh / -li
3a p.f.	elas		las ... -las

clitics d'objècte

	<i>objècte dirècte</i>	<i>objècte indirècte</i>	<i>reflexius</i>
1a s.	me – m'	me – m'	me – m'
2a s.	te – t'	te – t'	te – t'
3a s.m.	lo – l'	lhi	se – s'
3a s.f.	la – l'	"	"
3a s.n.	o / o ... -vo	"	"
1a p.	nos	nos	nos / se – s'
2a p.m.	vos	vos	vos / se – s'
3a p.m.	lhi	lor	se – s'
3a p.f.	las	"	"

Exemples de l'usatge di pronoms clitics de subjècte:

N'ai pro. N'ai-co pro?

Arribes tard. Arribes-tu aüra?

Al riscava de se far tuar. Riscave-le de se far tuar?

Maria m'a dich aquò. Qué t'a-ilh dich Maria?

L'es ver = L'ei ver. Es-la pas ver? = Ei-la pas ver?

Serèm ailai a sieis oras. Quora serèm-co ailai?

Setz tuchi aici. Setz-o tuchi aici?

Ilh an pas pogut venir. An-ilh pas pogut venir? = An-li pas pogut venir?

Nòtas:

a) Lhi pronoms tònicos d'objècte an las mesmas formas que lhi pronoms subjècte.

b) Lhi pronoms clitics pòion prene l'accent quand son plaçats après lo vèrbe. Ilh son en tot cas clitics perque ilh pòion pas aver un accent coma mots independents.

c) Generalament dins las valadas dal centre e dal sud, las formas verbalas terminaas en *-a* la chàmion en *-e* derant lhi pronoms clitics: al riscava → riscave-le?

Observacions:

a) Las variantas principalas di pronoms subjècte tònicos son las seguentas (abo qualques indicacions sus lor localizacion):

1a s.	mi (pro general) / iu (Acèlh, Chastèlmanh) / quie (sud)
2a s.	tu (general)
3a s.m.	iel (Val d'Ols) / el (pro general) / nel / nele (Val Maira) / quiel (sud)
3a s.f.	iela (Val d'Ols) / ela (pro general) / ilhe (bassa Val Cluson, Val Sant Martin, Val Varacha) / ilha (bassa Val Cluson) / ili (Val Pèlitz) / ilh (Val Pò) / nilh / nilhi (Val Maira) / quilhe (valadas dal sud)
1a p.m.	nosautri (pro general) / nons (Ròchasmolas) / nos (Val Pò, Val Pèlitz) / nosautres (Val d'Ols, Val Varacha)
1a p.f.	nosautras (pro general) / nons (Ròchasmolas) / nos (Val Pò)
2a p.m.	vosautri (pro general) / vos (Ròchasmolas, Val Pèlitz) / vosautres (Val d'Ols, Val Varacha)
2a p.f.	vosautras / vos (Ròchasmolas)
2a p.c.	vos (general)
3a p.m.	ielos (Val d'Ols) / elos (auta Val Cluson) / eli (bassa Val Cluson, Val Sant Martin, Val Varacha) / ilhs (Belins) / lor / lorautri (pro general)
3a p.f.	ielas (Val d'Ols) / elas (pro general) / lor / lorautras (pro general)

b) Dins qualques varietats, la se fai pas la postposicion di pronom clitics de subjècte o la se fai pas sempre. Dins la Val Sant Martin, la lhi a l'inversion dal subjècte abo las segondas personas dal vèrbe al present de l'indicatiu, mas, dins lhi autri cas, la se manten lo clitic derant lo vèrbe e s'ajonta lo pronom *la* après:

Minjas-tu? Minjatz-o? Nos mingem-la?

Donem lo sistèma di pronom clitics de subjècte dins tres varietats dal nòrd per illustrar lo tipe de variacion qu'al presenta:

	<i>Ròchasmolas</i>	<i>Bassa Val Cluson</i>	<i>Val Sant Martin</i>
1a s.	a ... -iu	– ... -quie	– ... -la [l̥]
2a s.	tu ... -tu	te – t' ... -ti	tu ... -tu / -la
3a s.m.	aul [o] – [ol] ... -el [e:]	al ... -el	al ... -la
3a s.f.	ail [e] – [el] ... -il [i:]	il ... -il	il – ilh ... -la
3a s.n.	la – l' ... -la [l̥] – [l]	la – l' ... -la	la – l' ... -la
1a p.	nos ... -non	os ... -nos	nos ... -la
2a p.	aul [o] – [ol] ... -o	os ... -o	os ... -o / -la
3a p.m.	ail [e] – [el] ... -in	il ... -il	il – ilh ... -la
3a p.f.	las ... -las	las ... -las	las ... -la

c) Vaicí qualques particularitats de la variacion di pronom clitics d'objècte:

Dins ben de varietats, la se fai pas la distincion entre lhi pronom d'objècte indirècte de la tèrça persona dal singular, *lhi*, e dal plural, *lor*, e la s'utiliza sempre la forma qu'avem donat per lo singular. Aquesta forma presenta las variantas *li* (mas *lhi* derant vocala, Val Pèlitz e Val Sant Martin) e *lhe* (dins de varietats de las vals d'Ols, Cluson, Maira, Ges...), sovent en distribucion complementària abo *lhi*.

Dins la Val d'Ols e la Val Cluson, lo pronom d'objècte dirècte de la tèrça persona dal singular, *lo*, pòt pèrder la vocala *o* e prene una *e* coma vocala de sosten, mas l'es preferable de l'escriure sempre *lo*.

Lo pronom neutre d'objècte dirècte *o* a la varianta *zo* ([zu] – [z]) dins la Val d'Ols e la Val Cluson.

Lo pronom d'objècte dirècte de la tèrça persona dal plural, *lhi*, a las variantas *los* (Val d'Ols e Val Cluson), *li* (mas *lhi* derant vocala, Val Pèlitz e Val Sant Martin).

12. Partículas pronominalas

lhi: Lhi vau. La lhi a un pom.

çai: Çai a-la qualqu'un?

lai: Lai vau. Vai-lai tu.

ne'n – 'n – n': Ne'n vuelh pas. Me'n dones. N'aurès.

Observacion. L'existís la varianta *ne* de la partícula *ne'n*, pròpria de la Val d'Ols.

13. Formas di vèrbes regulars

I chantar

P chantat, chantats, chanta, chantaas

G chantant

Im chanta / chante- (Chante-lhi una chançon.)

chantem

chantatz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
chanto	chantavo	chante	chantero	chantesse	chantarei	chantariu
chantes	chantaves	chantes	chanteres	chantesses	chantarès	chantaries
chanta	chantava	chante	chantec	chantesse	chantarè	chantaria
chantem	chantàvem	chantem	chantérem	chantéssem	chantarèm	chantariem
chantatz	chantàvetz	chantetz	chantéretz	chantéssetz	chantarètz	chantarietz
chanton	chantavon	chanten	chanteron	chantesson	chantarèn	chantarion

I vénder / vendre

P vendut, venduts, vendua, venduas

G vendent

Im vend / vende-

vendem

vendetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
vendo	vendiu	vende	vendero	vendesse	venderei	venderiu
vendes	vendies	vendes	venderes	vendesses	venderès	venderies
vend	vendia	vende	vendec	vendesse	venderè	venderia
vendem	vendiem	vendem	vendérem	vendéssem	venderèm	venderiem
vendetz	vendíetz	vendetz	vendéretz	vendéssetz	venderètz	venderietz
vendon	vendion	venden	venderon	vendesson	venderèn	venderion

I partir

P partit, partits, partia, partias

La rèsta coma *vénder*.

I finir

P finit, finits, finia, finias

G finissent

Im finís / finisse-

finissem

finissetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
finisso	finissiu	finisse	finissero	finissime	finirei	finiriu
finisses	finissies	finisses	finisseres	finissesses	finirès	finiries
finís	finissia	finisse	finissec	finissime	finirè	finiria
finissem	finissiem	finissem	finissérem	finisséssem	finirèm	finiriem
finissetz	finissietz	finissetz	finisséretz	finisséssetz	finirètz	finirietz
finisson	finission	finissen	finisseron	finissesson	finirèn	finirion

Observacions:

a) Las varietats de l'occitan alpin oriental an eïgalat en general lhi grops de conjugason en çò que tocha la 1a e la 3a personas dal plural; lhi resultats pus representatius per lo present de l'indicatiu son lhi següents:

<i>Val d'Ols</i>	<i>Val Pèlitz e Val Sant Martin</i>	<i>Val Pò</i>	<i>Centre e sud</i>
1a p. chantem – vendem	1a p. chântem – véndem -[]	1a p. chantem – vendem	1a p. chantem – vendem
3a p. chantan – vendan	3a p. chanten – venden -[]	3a p. chanten – venden -[]	3a p. chanton – vendon

La lhi a masque qualche excepcion; per exemple, a Ròchasmolas: 3a p. chantan – vendon. Dins la Val Cluson l'existís encara la terminason *-on* de la 3a persona dal plural (chanton – vendon), mas la terminason pus generala es fonèticament *-[a]*, que la conven probablament d'escriure *-en* (chanten – venden); rememoriem que la prononciacion de *a* àtona finala lai es [o] o [] segond las varietats e observem que la prononciacion [a] pòt correspondre a la realizacion nasalizaa de *-en* àton final.

Quand las terminasons de la 1a e de la 3a personas dal plural son totas doas àtonas, son estaas confonduas dins la pus granda part de las varietats; per exemple, dins l'imperfach de l'indicatiu di vèrbes en *-a*:

Val d'Ols

Val Pò, Val Pèlitz e Val Sant Martin

Centre

1a p. chantàvam -[a] / -[] / -[aü] / -[ü] / -[a]
[u]

1a p. chantàvem -[]

1a p. chantàvom -

3a p. chantavan -[a] / -[] / -[aü] / -[ü] / -[a]

3a p. chantaven -[]

3a p. chantavon -[u]

Per mantenir aquela distincion avem adoptat una combinacion de las solucions pus espanduas (en *-on* e en *-en*), que coïncidís abo lo resultat pus general di dialèctes occitans:

PI

II

IS

1a p. chantem – vendem

1a p. chantàvem

1a p. chantéssem

3a p. chanton – vendon

3a p. chantavon

3a p. chantesson

b) La grafia *-iu* de la 1a persona dal singular de l'imperfach de l'indicatiu e dal condicional correspond a las diversas prononciacions d'aqueste diftong – [i'w] [j'u] e [j w] – en occitan alpin oriental (cf. lo ponch 19 de las règlas ortogràficas). Escrivem decò *siu* per la 1a persona dal present de l'indicatiu dal vèrbe *èsser*. Rememoriem aici que las formas verbalas terminaas en diftong pòion aver una *-c* finala dins lhi parlars de la Val Cluson: *siuc*, *vauc*, *chantareic*, *chantariuc* [t anta'rjuk].

c) La nos a semelhat preferible d'estènder la desinècia en *-e*, pròpria dal singular dal present dal subjontiu, a la tèrça persona dal plural dal mesme temp; parelh, la se fai la distincion entre las formas dal present dal subjontiu *chanten*, *venden*, *finissen* e aquelas dal present de l'indicatiu *chanton*, *vendon*, *finisson*.

d) Dins la varietat referenciala mantenem l'oposicion entre lo grop en *-a* (*chantarei*, *chantariu*) e lo grop en *-e* (*venderei*, *venderiu*) dins lo futur e lo condicional.

e) Lo futur a la valor de presomptiu qu'al pòt aver decò en italian:

Al serè já arribat 'Sarà già arrivato'.

Per la valor de futur al es normalament acompanhat da l'advèrbi *puei* e un pòt utilizar decò lo present:

Al arribarè puei. Al arriba puei.

Las varietats dal nòrd an decò un pretèrit dal presomptiu (PtP).

f) Lo pretèrit de l'indicatiu s'es perdut en occitan alpin oriental; la forma que ne'n donem es reconstrucha a partir di dialèctes pròches e pòt èsser útila per la lenga cultivaa.

g) Donem la conjugason di vèrbes regulars dins qualquas varietats per facilitar una referècia per la discussion precedenta:

Ròchasmolas

I chantar

P chantat, chantats, chantaas, chantaas

G chantant

Im chanta

chantèm

chantatz

PI

II

PS

IS

PtP

F

C

chanto

chantavo

chante

chantèsse

chantero

chantarei

chantariu

chantas

chantavas

chantas

chantèssas

chanteras

chantarei

chantarias

chanta

chantava

chante

chantèsse

chantera

chantarè

chantaria

chantèm

chantàvam

chàntam

chantèssam

chantéram

chantarèm

chantariám

chantatz

chantàvatz

chàntatz

chantèssatz

chantératz

chantarètz

chantariátz

chantan

chantavan

chantan

chantèssan

chanteran

chantarèn

chantarian

I vénder

Im vend

P vendut, venduts, vendua, venduas
G vendent

vendèm
vendètz

PI	II	PS	IS	PtP	F	C
vendo	vendiu	vende	vendèsse	vendero	vendirei	vendiriù
vendes	vendias	vendas	vendèssas	venderas	vendirei	vendiriàs
vend	vendia	vende	vendèsse	vendera	vendirè	vendiria
vendèm	vendiam	véndam	vendèssam	vendéram	vendirèm	vendiriàm
vendètz	vendiatz	véndatz	vendèssatz	vendératz	vendirètz	vendiriàtz
vendon	vendian	vendan	vendèssan	venderan	vendirèn	vendirian

I partir

P partit, partits, partia, partias

La rèsta coma *vènder*.

I finir

P finit, finits, finia, finias

G finissent

Im finís

fïnissèm

fïnissètz

PI	II	PS	IS	PtP	F	C
finisso	finissiu	finisse	fïnissèsse	fïnissero	fïnirei	fïniriù
finisses	finissias	finissas	fïnissèssas	fïnisseras	fïnirei	fïniriàs
finís	finissia	finisse	fïnissèsse	fïnissera	fïnirè	fïniria
fïnissèm	fïnissiam	fïnissam	fïnissèssam	fïnisséram	fïnirèm	fïniriàm
fïnissètz	fïnissiatz	fïnissatz	fïnissèssatz	fïnissératz	fïnirètz	fïniriàtz
finisson	finissian	finissan	fïnissèssan	fïnisseran	fïnirèn	fïnirian

Salabertrand

I chantar

P chantat, chantats, chanta, chantaas

G chantant

Im chanta

chantem

chantatz

PI	II	PS	IS	PtP	F	C
chanto	chantavo	chante	chantesse	chantero	chantarei	chantariù
chantas	chantavas	chantas	chantessas	chanteras	chantarei	chantariàs
chanta	chantava	chante	chantesse	chantera	chantarè	chantaria
chantem	chantàvam	chàntam	chantéssam	chantéram	chantarem	chantariam
chantatz	chantàvatz	chàntatz	chantéssatz	chantératz	chantarètz	chantariàtz
chantan	chantavan	chantan	chantessan	chanteran	chantarén	chantarian

I vénder

P vendut, venduts, vendua, venduas

G vendent

Im vend

vendem

vendètz

PI	II	PS	IS	PtP	F	C
vendo	vendiu	vende	vendesse	vendero	venderei	venderiù
vendas	vendiàs	vendas	vendesas	venderas	venderei	venderiàs
vend	vendia	vende	vendesse	vendera	venderè	venderia
vendem	vendiam	véndam	vendéssam	vendéram	venderem	venderiam
vendètz	vendiatz	véndatz	vendéssatz	vendératz	venderètz	venderiàtz
vendan	vendián	vendan	vendesasan	venderan	venderén	venderián

I partir
 P partit, partits, partia, partias
 F partirei...
 C partiriu...

La rèsta coma *vènder*.

I finir			Im finís			
P finit, finits, finia, finias			finissem			
G finissent			finissètz			
PI	II	PS	IS	PtP	F	C
finisso	finissiu	finisse	finisresse	finissero	finirei	finiriu
finissas	finissiàs	finissas	finisressas	finisseras	finirei	finiriàs
finís	finissia	finisse	finisresse	finissera	finirè	finiria
finissem	finissiam	finíssam	finisrèssam	finisrèram	finirem	finiriam
finissètz	finissiatz	finíssatz	finisrèssatz	finisrèratz	finirètz	finiriatz
finissan	finissián	finissan	finisressan	finisseran	finirén	finirián

Bassa Val Cluson

I chantar			Im chanta			
P chantat, chantats, chanta, chantaas			chantem			
G chantant			chantatz			
PI	II	PS	IS	PtP	F	C
chanto	chantavo	chante	chantesse	chantero	chantarèi	chantariuc
chantes -[i]	chantaves -[i]	chantes -[i]	chantesses	chanteres	chantarès	chantariàs
chanta	chantava	chante	chantesse	chantera	chantarè	chantariá
chantem	chantàvem -[a]	chàntem -[a]	chantésssem	chantérem	chantarem	chantariam
chantatz	chantàvetz -[i]	chàntetz -[i]	chantésssetz	chantéretz	chantarètz	chantariatz
chanten -[a]	chantaven -[a]	chanten -[a]	chantessen	chanteren	chantarén	chantarián

I vendre			Im vend			
P vendut, venduts, vendúa, venduàs			vendem			
G vendent			vendatz			
PI	II	PS	IS	PtP	F	C
vendo	vendiuc	vende	vendesse	vendero	vendarèi	vendariuc
vendes	vendiàs	vendes	vendesses	venderes	vendarès	vendariàs
vend	vendiá	vende	vendesse	vendera	vendarè	vendariá
vendem	vendiam	véndem	vendésssem	vendérem	vendarem	vendariam
vendatz	vendiatz	véndetz	vendésssetz	vendéretz	vendarètz	vendariatz
venden	vendián	venden	vendessen	venderen	vendarén	vendarián

I partir
 P partit, partits, partiá, partiàs

La rèsta coma *vènder*.

I fenir
P fenit, fenits, feniá, feniàs
G fenissent

Im fenís
fenissem
fenissatz

PI	II	PS	IS	PtP	F	C
fenisso	fenissiuc		fenisse	fenissesse	fenissero	fenirèi
feniriuc						
fenisses	fenissiàs	fenisses	fenissesses	fenisseres	fenirès	feniriàs
fenís	fenissiá	fenisse	fenissesse	fenissera	fenirè	feniriá
fenissem	fenissiam	feníssem		fenisséssem	fenissérem	fenirem
feniriam						
fenissatz	fenissiatz	feníssetz	fenisséssetz	fenisséretz	fenirètz	feniriatz
fenissen	fenissiàn	fenissen	fenissessen	fenisseren	fenirèn	
feniriàn						

Val Sant Martin

I chantar
P chantat, chantats, chantaá, chantaas
G chantant

Im chanta
chantoma
chantatz

PI	II	PS	IS	PtP	F	C
chanto	chantavo	chante	chantesse	chantero	chanterei	chanteriu
chantes	chantaves	chantes	chantesses	chanteres	chanterès	chanteries
chanta	chantava	chante	chantesse	chantera	chanterè	chanteria
chàntem	chantàvem	chàntem	chantéssem	chantérem	chanterèm	chanteriem
chantatz	chantàvetz	chàntetz	chantéssetz	chantéretz	chanterètz	chanterietz
chanten	chantaven	chanten	chantessen	chanteren	chanterèn	chanterien

I vendre
P vendut, venduts, vendua, venduas
G vendent

Im venda
vendoma
vendètz

PI	II	PS	IS	PtP	F	C
vendo	vendiu	vende	vendesse	vendero	venderei	venderiu
vendes	vendies	vendes	vendesses	venderes	venderès	venderies
venda	vendia	vende	vendesse	vendera	venderè	venderia
véndem	vendièm	véndem	vendéssem	vendérem	venderèm	venderiem
vendètz	vendietz	véndetz	vendéssetz	vendéretz	venderètz	venderietz
venden	vendien	venden	vendessen	venderen	venderèn	venderien

I partir
P partit, partits, partia, partias

La rèsta coma *vènder*.

I funir
P funit, funits, funia, funias
G funissent

Im funís
funissoma
funissètz

PI	II	PS	IS	PtP	F	C
funisso	funissiu	funisse	funissesse	funissero	funirei	funiriu
funisses	funissies	funisses	funissesses	funisseres	funirès	funiries
funís	funissia	funisse	funissesse	funissera	funirè	funiria
funissem	funissiem	funissem	funisséssem	funissérem	funirèm	funiriem
funissètz		funissietz	funíssetz	funisséssetz	funisséretz	funirètz
funirietz						
funissen	funissien	funissen	funissessen	funisseren	funirèn	funirien

Ostana

I chantar
P chantat, chantats, chanta, chantaas
G chantant

Im chanta
chantema
chantatz

PI	II	PS	IS	F	C
chanto	chantavo	chante	chantés	chantarei	chantariu
chantes	chantaves	chantes	chantesses	chantarès	chantaries
chanta	chantava	chante	chantés	chantarè	chantaria
chantem	chantàvem	chantéssem	chantéssem	chantarem	chantariem
chantatz	chantàvetz	chantéssetz	chantéssetz	chantaretz	chantarietz
chanten	chantaven	chanten	chantessen	chantarén	chantarien

I vénder
P vendut, venduts, vendua, venduas
G vendent

Im vend
vendema
vendetz

PI	II	PS	IS	F	C
vendo	vendiu	vende	vendés	vendarei	vendariu
vendes	vendies	vendes	vendesses	vendarès	vendaries
vend	vendia	vende	vendés	vendarè	vendaria
vendem	vendíem	vendéssem	vendéssem	vendarem	vendariem
vendetz	vendíetz	vendéssetz	vendéssetz	vendaretz	vendarietz
venden	vendien	venden	vendessen	vendarén	vendarien

I pàrter
P partit, partits, partia, partias

La rèsta coma *vénder*.

I finir
P finit, finits, finia, finias
G finissent

Im finís
finissema
finissetz

PI	II	PS	IS	F	C
finisso	finiu	finisse	finissés	finissarei	finissariu
finisses	finies	finisses	finissesses	finissarès	finissaries
finís	finia	finisse	finissés	finissarè	finissaria
finissem	finíem	finisséssem	finisséssem	finissarem	finissariem
finissetz	finíetz	finisséssetz	finisséssetz	finissaretz	finissarietz
finissen	finien	finissen	finissessen	finissarén	finissarien

Belins

I chantar P chantat, chantats, chantaas, chantaas G chantant -[' nt]			Im chanta / chante- chantem chantatz		
PI	II	PS	IS	F	C
chanto	chantavo	chante	chantés	chantarei	chantariu -['j w]
chantes	chantaves	chantes	chantesses	chantarès	chantariés
chanta	chantava	chante	chantés	chantarè	chantariá
chantem	chantàvom	chantam	chantéssom	chantarem	chantariam
chantatz	chantàvetz	chantatz	chantéssetz	chantarètz	chantariévetz
chanton	chantavon	chanton	chantesson	chantarén	chantarián

I vénder P vendut, venduts, venduá, venduàs G vendant			Im vend / vende- vendem vendètz		
PI	II	PS	IS	F	C
vendo	vendiú -['j w]	vende	vendés	vendarei	vendariu -['j w]
vendes	vendiés	vendes	vendesses	vendarès	vendariés
vend	vendiá	vende	vendés	vendarè	vendariá
vendem	vendiam	vendam	vendéssom	vendarem	vendariam
vendètz	vendiévetz	vendètz	vendéssetz	vendarètz	vendariévetz
vendon	vendián	vendon	vendesson	vendarén	vendarián

I partir
P partit, partits, partiá, partiàs
La rèsta coma *vénder*.

I fenir P fenit, fenits, feniá, feniàs G fenissant			Im fenís / fenisse- fenissem fenissètz		
PI	II	PS	IS	F	C
fenisso	fenissiu -['j w]	fenisse	fenissés	fenissarei	fenissariu -['j w]
fenisses	fenissiés	fenisses	fenissesses	fenissarès	fenissariés
fenís	fenissiá	fenisse	fenissés	fenissarè	fenissariá
fenissem	fenissiam	fenissam	feniséssom	fenissarem	fenissariam
fenissètz	fenissiévetz	fenissètz	feniséssetz	fenissarètz	fenissariévetz
fenisson	fenissián	fenisson	fenissesson	fenissarén	fenissarián

Santa Anna de Vaudier

I chantar P chantat, chantats, chantaas, chantaas -['] G chantant			Im chanta / chante- chantem chantetz		
PI	II	PS	IS	F	C
chanto	chantavo	chante	chantesso	chantarei	chantariu
chantes	chantaves	chantes	chantesses	chantarés / -às	chantaries

chanta	chantava	chante	chantés	chantaré / -à	chantaria
chantem	chantariem	chantem	chantissiem	chantarem	chantariem
chantetz	chantarietz	chantetz	chantissietz	chantaretz	chantarietz
chanton	chantavon	chanton	chantesson	chantarén / -àn	chantarion

I vendre

P vendut, venduts, vendua, venduas

G vendent

Im vende

vendem

vendetz

PI	II	PS	IS	F	C
vendo	vendi	vende	vendesso	vendarei	vendariu
vendes	vendies	vendes	vendesses	vendarés / -às	vendaries
vende	vendia	vende	vendés	vendaré / -à	vendaria
vendem	vendariem	vendem	vendissiem	vendarem	vendariem
vendetz	vendarietz	vendetz	vendissietz	vendaretz	vendarietz
vendon	vendion	vendon	vendesson	vendarén / -àn	vendarion

I partir [par'ti r]

P partit, partits, partia, partias

PI 3a s. Im 2a s.: part

La rèsta coma *vènder*.

I funir [fy'ni r]

P funit, funits, funia, funias

G funent

Im funís / funisse-

funiem

funietz

PI	II	PS	IS	F	C
funisso	funiu	funisse	funiesso	funiarei	funiaru
funisses	funies	funisses	funiesses	funiarés / -às	funiaries
funís	funia	funisse	funiés	funiaré / -à	funiaria
funiem	funariem	funissiem	funissiem	funiarem	funiariem
funietz	funarietz	funissietz	funissietz	funiaretz	funiarietz
funisson	funion	funisson	funiesson	funiarén / -àn	funiarion

14. Formas di vèrbes auxiliars

I aver

P agut, aguts, agua, aguas

G avent

Im aies

avem

avetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
ai	aviu	aie	auguero	auguesse	aurei	auriu
as	avies	aies	augueres	auguesses	aurès	auries
a	avia	aie	auguec	auguesse	aurè	auria
avem	aviem	avem	auguérem	auguéssem	aurèm	auriem
avetz	avietz	avetz	auguérètz	auguéssetz	aurètz	aurietz
an	avion	aien	augueron	auguesson	aurèn	aurion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

I: auguere (Salabertrand) / aguer (Ròchasmolas, Val Cluson, Val Sant Martin)

P: augut (Salabertrand)

G: auguent (Salabertrand) / aguent (Ròchasmolas, Val Cluson)

PI 1a p.: am (Val Sant Martin, Val Pèlitz)

PS: asche... ['ajse] (Belins) / àbie... (centre e sud)

IS: aguesse... (Ròchasmolas, Val Cluson, Val Sant Martin, Val Pèlitz) / agués... (Val Pò) / augués... (Belins)

PtP: auguero... ['ej] (Salabertrand) / aguero... (Ròchasmolas, Val Cluson, Val Sant Martin)

I èsser

P estat, estats, estaa, estaas

G essent

Im sies

siem

sietz

PI

II

PS

Pt

IS

F

C

siu

ero

sie

foguero

foguesse

serei

seriu

ses / sies

eres

sies

fogueres

foguesses

serès

series

es – ei

era

sie

fogüec

foguesse

serè

seria

sem

érem

siem

foguérem

foguéssem

serèm

seriem

setz

éretz

sietz

foguéretz

foguéssetz

serètz

serietz

son

eron

sien

fogueron

foguesson

serèn

serion

Nòtas:

a) La forma *ei* de la 3a persona dal singular dal present de l'indicatiu pòt aparéisser dins qualquas combinacions:

L'ei pas coma pensatz = L'es pas coma pensatz. Qu'ei-la aquò? = Qu'es-la aquò?

Dins la combinacion *es-la*, la *s* es generalament muta.

b) Dins la varietat referenciala chausissem las formas dal futur e dal condicional pròprias dal grop en *-e* (*serei*, *seriu*)

bèla se las formas abo *a* (*sarei*, *sariu*) son dialectalament majoritàrias.

La conven de mencionar las variantas seguentas:

P: istat... (nòrd, a partir de la Val Pò)

PI 1a s.: seu / suu ['syw] (Val Sant Martin) / sui (Belins) / sei (Santa Anna de Vaudier)

PI 1a p.: som (Val Sant Martin, Val Pèlitz)

PI 1a p. 2a p.: siem sietz (auta Val Cluson, Val Maira)

PtP: foro... (Val d'Ols, Val Sant Martin)

IS: fosse... (Val d'Ols, Val Cluson, Val Sant Martin, Val Pèlitz) / fos... (Val Pò) / fos... / fogués... (Belins) / fosso...

(Santa Anna de Vaudier)

15. Formas di vèrbes irregulars

I absòlver / absòlvre

P absolgut, absolguts, absolgua, absolguas

I anar P anat, anats, anaa, anaas G anant			Im vai (va-) anem anatz			
PI	II	PS	Pt	IS	F	C
vau	anavo	ane	anero	anesse	anarei	anariu
vas	anaves	anes	aneres	anesses	anarès	anaries
vai	anava	ane	anec	anesse	anarè	anaria
anem	anàvem	anem	anérem	anéssem	anarèm	anariem
anatz	anàvetz	anetz	anéretz	anéssetz	anarètz	anarietz
van	anavon	anen	aneron	anesson	anarèn	anarion

La conven de mencionar las variantes segundas:

PI 1a p.: vam (Val Sant Martin) / anim (Salabertrand, Val Cluson, Santa Anna de Vaudier)

PS: vane... (Èlva) / vasse... (Sant Michèl de Prats, Santa Anna de Vaudier)

I auvir
PI 3a s.: auv ['aw] / auve

I avertir P avertit, avertits, avertia, avertias G avertent			Im aviert avertem avertetz			
PI	II	PS	Pt	IS	F	C
aviert	avertiu	avierte	avertero	avertesse	averterei	avertieriu
aviertes	averties	aviertes	averteres	avertesses	avertèrès	averteries
aviert	avertia	avierte	avertec	avertesse	avertèrè	averteria
avertem	avertiem	avertem	avertérem	avertéssem	avertèrèm	avertieriem
avertetz	avertiètz	avertetz	avertéretz	avertéssetz	avertèrètz	avertierietz
avierton	avertion	avierten	averton	avertesson	avertèrèn	avertierion

Decò *avertisso*...

I beure / béver P begut, beguts, begua, beguas G bevent			Im beu bevem bevetz			
PI	II	PS	Pt	IS	F	C
bevo	beviu	beve	bevero	bevesse	beverei	beveriu
beves	bevies	beves	beveres	bevestes	beverès	beveries
beu	bevia	beve	bevec	bevesse	beverè	beveria
bevem	beviem	bevem	bevérem	bevésem	beverèm	beveriem
bevetz	beviètz	bevetz	bevéretz	bevésetz	beverètz	beverietz
bevon	bevion	beven	beveron	bevestesson	beverèn	beverion

La conven de mencionar las variantes segundas:

IS: beguesse... PtP: beguero... (Val Sant Martin)

F: beurei... C: beuriu...

I bulhir
P bulhit, bulhits, bulhia, bulhias
G bulhent

Im buelh
bulhem
bulhetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
buelho	bulhiu	buelhe	bulhero	bulhesse	bulherei	bulheriu
buelhos	bulhies	buelhos	bulheres	bulhesses	bulherès	bulheries
buelh	bulhia	buelhe	bulhec	bulhesse	bulherè	bulheria
bulhem	bulhiem	bulhem	bulhérem	bulhéssem	bulherèm	bulheriem
bulhetz	bulhietz	bulhetz	bulhéretz	bulhéssetz	bulherètz	bulherietz
buelhon	bulhion	buelhen	bulheron	bulhesson	bulherèn	bulherion

Decò *bulho*...

I bruire
P bruch

Varianta dal P: bruit

Observacion generala sus lhi participis passats. Dins lo sud e dins lo nòrd dal domini de l'occitan alpin oriental, al luec di participis di tipus *fach*, *estrench* e *jonch*, la lhi a lhi tipus *fait* (Val d'Ols, Val Cluson, Val Sant Martin, Val Ges, Val Vermenanha), *estrent* e *joint* (Val d'Ols, Val Ges, Val Vermenanha), e *estrenth* (f. *estréntia*) e *jonth* (f. *jóntia*) (Val Cluson e Val Sant Martin).

I chaler
P chalgut, chalguts, chalgua, chalgua
G chalent

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
chal	chalia	chale	chalec	chalesse	chalerè	chaleria

La conven de mencionar las variantas seguentas de *chaler*:

II: charia

F: chalrè [t a'r] C: chalaria [t a'rio]

Observacion. Dins ben de varietats la s'emplega lo vèrbe *ventar* – o *entar* – al luec de *chaler*.

I cheire
P chaüt, chaüts, chaüta, chaütas
G cheient

Im chei
cheiem
cheietz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
cheio	cheïu	cheie	cheiero	cheiesse	cheierei	cheieriu
cheies	cheïes	cheies	cheieres	cheiesses	cheierès	cheieries
chei	cheïa	cheie	cheiec	cheiesse	cheierè	cheieria
cheiem	cheïem	cheiem	cheiérem	cheiéssem	cheierèm	cheieriem
cheietz	cheïetz	cheietz	cheiéretz	cheiéssetz	cheierètz	cheierietz

cheion cheïon cheien cheieron cheiesson cheierèn cheierion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

I: cher (da pè *cheire*, Val Sant Martin)

IS: cheguesse... PtP: cheguero... (Val Sant Martin)

F: cheirei... C: cheiriu... (nòrd)

I còire

P cuech, cuechs, cuecha, cuechas

G coient

Im còi

coiem

coietz

PI

II

PS

Pt

IS

F

C

còio

coïu

còie

coiero

coiesse

coirei

coieriu

còies

coïes

còies

coieres

coiesses

coierès

coieries

còi

coïa

còie

coiec

coiesse

coierè

coieria

coiem

coïem

coiem

coiérem

coiéssem

coierèm

coieríem

coietz

coïetz

coietz

coiéretz

coiéssetz

coierètz

coieríetz

còion

coïon

còien

coieron

coiesson

coierèn

coierion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

I: cueire (da pè *còire*, Val Sant Martin)

F: coirei C: coiriu (Val d'Ols)

P: cuit... (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

I córrer

P corrut / corgut

PI 3a s. Im 2a s.: corre

I creire

P cregut, creguts, cregua, creguas

G creient

Im cre

creiem

creietz

PI

II

PS

Pt

IS

F

C

creo

creïu

cree

creiero

creiesse

creirei

creieriu

crees

creïes

crees

creieres

creiesses

creierès

creieries

cre

creïa

cree

creiec

creiesse

creierè

creieria

creiem

creïem

creiem

creiérem

creiéssem

creierèm

creieríem

creietz

creïetz

creietz

creiéretz

creiéssetz

creierètz

creieríetz

creon

creïon

creen

creieron

creiesson

creierèn

creierion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

PI: creio... PS: creie...

P: creüt... / creiut...

F: creirei C: creiriu (Val d'Ols)

I crénher

P crench / crenhut

Variantas dal P: cren / crenth (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

I culhir / cuélher / cuelhre
P culhit, culhits, culhia, culhias
G culhent

Im cuelh
culhem
culhetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
cuelho	culhiu	cuelhe	culhero	culhesse	culherei	culheriu
cuelhes	culhies	cuelhes	culheres	culhesses	culherès	culheries
cuelh	culhia	cuelhe	culhec	culhesse	culherè	culheria
culhem	culhiem	culhem	culhérem	culhéssem	culherèm	culheriem
culhetz	culhietz	culhetz	culhéretz	culhéssetz	culherètz	culherietz
cuelhon	culhion	cuelhen	culheron	culhesson	culherèn	culherion

I curbir / cuérber
P cubèrt, cubèrts, cubèrta, cubèrtas
G curbent

Im cuerp
curbem
curbetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
cuervo	curbiu	cuerbe	curbero	curbesse	curberei	curberiu
cuerves	curbies	cuerves	curberes	curbesses	curberès	curberies
cuerp	curbia	cuerbe	curbec	curbesse	curberè	curberia
curbem	curbiem	curbem	curbérem	curbéssem	curberèm	curberiem
curbetz	curbietz	curbetz	curbéretz	curbéssetz	curberètz	curberietz
cuerton	curbion	cuerten	curberon	curbesson	curberèn	curberion

I deure / dever / déver
P degut, deguts, degua, deguas / devut...
G devent

Im deu
devem
devetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
devo	deviu	deve	devero	devesse	deveri	deveriu
deves	devies	deves	deveres	devesses	deverès	deveries
deu	devia	deve	devec	devesse	deverè	deveria
devem	deviem	devem	devérem	devéssem	deverèm	deveriem
devetz	devietz	devetz	devéretz	devéssetz	deverètz	deverietz
devon	devion	deven	deveron	deveccion	deverèn	deverion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

I: deguer (Ròchasmolas, Val Sant Martin) / duvere (Salabertrand) / doguer (Val Cluson)

G: deguent (Val Sant Martin)

IS: deguesse... PtP: deguero... (Val Sant Martin)

F: deurei... C: deuriu...

I dir
P dich, dichs, dicha, dichas
G disent

Im di
disem
disetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
dio	disiu	die	disero	dissime	direi	diriu
dies	disies	dies	diseres	disesses	dirès	diries
di / ditz	disia	die	disec	dissime	dirè	diria
disem	disiem	disem	disérem	diséssem	dirèm	diriem
disetz	disietz	disetz	diséretz	diséssetz	dirètz	dirietz
dion	dision	dien	diseron	disesson	dirèn	dirion

La conven de mencionar las variantas següentas:

I: dire (nòrd)

PI: diso... PS: dise... (Val d'Ols, Val Cluson, Belins)

PI 1a p. 3a p.: dim din (Val Sant Martin)

F: diserei –disarei– C: diseriu –disariu– (centre e sud)

P: dit... (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

I donar			Im dona / da			
P donat, donats, donaa, donaas			donem			
G donant			donatz			
PI	II	PS	Pt	IS	F	C
dono / dau	donavo	done	donero	donesse	donarei	donariu
dones / das	donaves	dones	doneres	donesses	donarès	donaries
dona / da	donave	done	donec	donesse	donarè	donaria
donem	donàvem	donem	donérem	donéssem	donarèm	donariem
donatz	donàvetz	donetz	donéretz	donéssetz	donarètz	donarietz
donon / dan	donavon	donen	doneron	donesson	donarèn	donarion

I durbir / duérber			Im duerp			
P dubèrt, dubèrts, dubèrta, dubèrtas			durbem			
G durbent			durbetz			
PI	II	PS	Pt	IS	F	C
duerbo	durbiu	duerbe	durbero	durbesse	durberei	durberiu
durbes	durbies	durbes	durbes	durbesses	durbèrès	durbesies
duerp	durbia	duerbe	durbec	durbesse	durbèrè	durbèria
durbem	durbíem	durbem	durbérem	durbéssem	durbèrèm	durbèriem
durbetz	durbíetz	durbetz	durbéretz	durbéssetz	durbèrètz	durbèrietz
durbon	durbion	durben	durberon	durbesson	durbèrèn	durbèrion

La conven de mencionar l'infinitiu *ubrir*, pròpri dal nòrd, e la conjugason desvòuta a partir d'aquel infinitiu:

P: ubèrt...

G: ubrent

PI: uebro... PS: uebre... Im: uebre / ubro... (Ròchasmolas)

II: ubriu... IS: ubresse... PtP: ubrero...

F: ubrerei... –ubrarei– C: ubreriu... –ubrariu– / F: ubrerei... C: ubriri... (Val d'Ols)

I durmir / duérmer
 P durmit, durmits, durmia, durmias
 G durment

Im duerm
 durmem
 durmetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
duermo	durmiu	duerne	durmero	durmesse	durmerai	durmeriu
duermes	durmies	duermes	durmeres	durmesses	durmerès	durmeries
duerm	durmia	duerne	durmec	durmesse	durmerè	durmeria
durmem	durmiem	durmem	durmérem	durméssem	durmerèm	durmeriem
durmetz	durmietz	durmetz	durméretz	durméssetz	durmerètz	durmerietz
duermon	durmion	duermen	durmeron	durmesson	durmerèn	durmerion

I envòuser
 P envòut, envòuts, envòuta, envòutas

Dins la Val Sant Martin la lhi a l'infinitiu *envòlzer*:

PI 3a s.: envòls

I enclaire / enclavar
 P enclaus, enclaus, enclausa, enclausas
 PI 3a s.: enclau

Observacion. Aqueste vèrbe es defectiu e abitualament la se n'emplega masque l'infinitiu e lo participi passat. La pus granda part de las autras formas correspondon a l'infinitiu *enclavar* e son regularas.

I escriure / escrïver
 P escrich, escrichs, escricha, escrichas
 G escrivent

Im escriu
 escrivem
 escrivetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
escrivo	escriviu	escribe	escrivero	escrivesse	escriverai	escriveriu
escribes	escrivies	escribes	escriveres	escrivesses	escriverès	escriveries
escriu	escrivia	escribe	escrivec	escrivesse	escriverè	escriveria
escrivem	escriviem	escrivem	escrivérem	escrivéssem	escriverèm	escriveriem
escrivetz	escrivïetz	escrivetz	escrivéretz	escrivéssetz	escriverètz	escriverietz
escrivon	escrivion	escriven	escriveron	escrivesson	escriverèn	escriverion

La conven de mencionar l'infinitiu *escrire*, pròpri dal nòrd, e la conjugason desvòuta a partir d'aquel infinitiu:

P: escrit... [ej'kri:t] / [e:'kri:] (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

G: escrient

PI: escrio escries escrii [ej'kri:] escriem escrietz escrion (abo la variacion de las terminasons segond las varietats) PS: escrie... Im: escrii [ej'kri:]

II: escriü... IS: escriesse... PtP: escriero...

F: escrirei... C: escririu...

I estrénher
 P estrench, estrenchs, estrencha, estrenchas

Variantas dal P: estrent / estrenth (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

I far			Im fai			
P fach, fachs, facha, fachas			fasem			
G fasant			fasetz			
PI	II	PS	Pt	IS	F	C
fau	fasiu	face	fasero	fasesse	farei	fariu
fas	fasies	faces	faseres	fasesses	farès	faries
fai	fasia	face	fasec	fasesse	farè	faria
fasem	fasiem	fasem	fasérem	faséssem	farèm	fariem
fasetz	fasiètz	fasetz	faséretz	faséssetz	farètz	fariètz
fan	fasion	facen	faseron	fasesson	farèn	farion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

PI 1a p.: fam (Val Sant Martin)

PS: fase... (Salabertrand)

F: faserei –fasarei– C: faseriu –fasariu– (centre e sud)

P: fait... (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

I jónher

P jonch, jonchs, joncha, jonchas

Variantas dal P: joint... / jonth... (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

I lèser

PI 3a s. Im 2a s.: lètz

Dins las varietats dal nòrd la se tròba la forma *leire*, qu'a una conjugason regulara (PI: leio leies lei...) abo F: leirei / leierei –leiarei– C: leiriu / leieriu –leiaru.

I lúser

PI 3a s. Im 2a s.: lutz

Dins la Val Sant Martin la se tròba la forma *luire*, qu'a una conjugason regulara (PI: luio luies lui...).

I mòler / mòure

P mòut, mòuts, mòuta, mòutas

I murir / muérer

P mòrt, mòrts, mòrta, mòrtas

G murent

Im muer

murem

muretz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
muero	muriu	muere	murero	muresse	murerei	mureriu
mueres	muries	mueres	mureres	muresses	murerès	mureries
muer	muria	muere	murec	muresse	murerè	mureria
murem	muriem	murem	murèrem	muréssem	murerèm	mureriem
muretz	murietz	muretz	muréretz	muréssetz	murerètz	murerietz
mueron	murion	mueren	mureron	muresson	murerèn	murerion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

IS: murguesse... PtP: murguero... (Val Sant Martin)

I ónher

P onch, onchs, oncha, onchas

Variantas dal P: oint... / onth... (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

I plànher

P planhut, planhuts, planhua, planhuas / planch, planchs, plancha, planchas

I plàser / plaser / plaire

P plasut, plasuts, plasua, plasuas / plagut, plaguts, plagua, plaguas

PI 3a s.: plai / platz

A partir da l'infinitiu *plaire*, la lhi a la conjugason desvòuta sus lo radical *plai-*: plaiò... (nòrd).

Variantas dal F e dal C: F: plairei C: plairiu (Val d'Ols)

I plòure / plòver

P plogut

G plovent

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
plòu	plovìa	plòve	plovec	plovesse	ploverè	ploveria

La conven de mencionar las variantas seguentas:

G: ploguent (Val Cluson, Val Sant Martin)

IS: ploguesse (pro general) PtP: ploguera (Val Cluson, Val Sant Martin)

F: plourè C: plouria (nòrd)

I poer

P pogut, poguts, pogua, poguas

G poent

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
puei	poïu	pòsche	poguero	poguesse	poerei	poeriu
pòs	poïes	pòsches	pogueres	poguesses	poerès	poeries
pòt [p]	poïa	pòsche	poguec	poguesse	poerè	

poeria						
poem	poiem	poschem	poguérem	poguéssem	poerèm	poeriem
poetz	poietz	poschetz	poguéretz	poguéssetz	poerètz	poerietz
pòion	poïon	pòschen	pogueron	poguesson	poerèn	poerion

Recomandem la forma *poer* e sa conjugason per la varietat referenciala, mas dins la zòna centrala l'es abitual l'usatge de *poler* que ne'n donem decò la conjugason:

I poler

P polgut, polguts, polgua, polguas

G polent

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
puei	poliu	pòsche	poguero	poguesse	polerei	poleriu
pòs	polies	pòsches	pogueres	poguesses	polerès	poleries
pòl	polia	pòsche	poguec	poguesse	polerè	poleria
polem	polièm	poschem	poguérem	poguéssem	polerèm	polerièm
poletz	polietz	poschetz	poguéretz	poguéssetz	polerètz	polerietz
pòlon	polion	pòschen	pogueron	poguesson	polerèn	polerion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

I: poguere ['ej] (Salabertrand) / poguer (Ròchasmolas, Val Cluson, Val Sant Martin) / poscher / pòscher (Belins)

G: poguent (Val Cluson, Val Sant Martin)

PI: pòio pòies pòt poièm poiètz pòion (nòrd, abo la variacion de las terminasons segond las varietats) / PI 1a s.: pòi (centre e sud) / PI 1a p. 3a p.: pòm pòn (Val Sant Martin)

PS: puesche... (Ròchasmolas, Salabertrand) / pòie... (Ròchasmolas) / puéssie... (Val Sant Martin) / pòle... (Èlva)

IS: polesse... / polguesse... (Val Maira)

F: porei... C: poriu... (nòrd) / F: podrei... C: podriu... (Salabertrand)

I pónher

P ponhut, ponhuts, ponhua, ponhuas

Dins las varietats dal nòrd la lhi a de participis irregulars di tipos *point* e *ponth* (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*).

I pòrzer

PI 3a s. Im 2a s.: pòrs

I prene / prendre

P pres, pres, presa, presas

La conven de mencionar las variantas seguentas:

IS: prenguesse... PtP: prenguer... (Val Cluson)

F: prendrei... C: prendriu... (Val d'Ols)

I recéber / recebre

PI 3a s. Im 2a s.: receup [re'sew] [er'sew] / recep

La conven de mencionar las variantes següentas:

PI 3a s. Im 2a s.: recebe

F: recebrei... C: recebriu... (Val d'Ols)

I reduire

P reduch, reduchs, reducha, reduchas

G reduent

Im redui

reduem

reduetz

PI

II

PS

Pt

IS

F

C

reduo

reduïu

reduè

reduero

reduesse

reduerei

redueriu

redues

reduïes

redues

redueres

reduesses

reduerès

redueries

redui

reduïa

reduè

reduèc

reduesse

reduerè

redueria

reduem

reduïem

reduem

reduérem

reduéssem

reduerèm

redueríem

reduetz

reduïetz

reduetz

reduéretz

reduéssetz

reduerètz

redueríetz

reduon

reduïon

reduen

redueron

reduesson

reduerèn

reduerion

La conven de mencionar las variantes següentas:

PI 1a p. 3a p.: redum redun (da pè *reduem reduen*, Val Sant Martin)

P: reduit... (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

Lo vèrbe *aduire*, qu'a la mesma raïtz, a la conjugason següenta dins la Val d'Ols:

P: aduit...

G: adusent

PI: aduso... PI 3a s.: adutz PS: aduse... Im: adutz

II: adusiu... IS: adusesse... PtP: adusero...

F: aduirei... C: aduiriu...

I remòure / remòver

P remogut, remoguts, remogua, remoguas

G removent

Im remòu

removem

removetz

PI

II

PS

Pt

IS

F

C

remòvo

removiu

remòve

removero

removesse

removerei

removeriu

remòves

removies

remòves

removeres

removeses

removerès

removeries

remòu

removia

remòve

removec

removesse

removerè

removeria

removem

removíem

removem

removérem

removéssem

removerèm

removeríem

removetz

removíetz

removetz

removéretz

removéssetz

removerètz

removeríetz

remòvon

removion

remòven

removeron

removesson

removerèn

removerion

Variantas dal F e dal C: F: remourei C: remouriu (nòrd)

I rire

Im ri

P riüt, riüts, riüa, riüas
G rient

riem
rietz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
rio	riüu	rie	riero	riesse	rierei	rieriu
ries	riües	ries	rieres	riesses	rierès	rieries
ri	riüa	rie	riec	riesse	rierè	rieria
riem	riüem	riem	riérem	riéssem	rierèm	rieriem
rietz	riüetz	rietz	riéretz	riéssetz	rierètz	rierietz
rion	riüon	rien	rieron	riesson	rierèn	rierion

La conven de mencionar las variantas segundas:

P: rit... (Val d'Ols, Val Sant Martin)

F: rirei... C: ririü... (Val d'Ols)

I rómper / rompre

P rot, rots, rota, rotas

I saber / sauber

P sabut, sabuts, sabua, sabuas

G sabent

Im sàpies

sabem

sabetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
sai / sabo	sabiu	sàpie	sabero	sabesse	saberei	saberiu
sas / sabes	sabies	sàpies	saberes	sabesses	saberès	saberies
sa / saup ['saw]	sabia	sàpie	sabec	sabesse	saberè	saberia
sabem	sabíem	sabem	sabérem	sabéssem	saberèm	saberiem
sabetz	sabíetz	sabetz	sabéretz	sabéssetz	saberètz	saberietz
san / sabon	sabion	sàpien	saberon	sabesson	saberèn	saberion

La conven de mencionar las variantas segundas:

I: sauper (Ròchasmolas, Val Sant Martin) / saupere (Salabertrand)

P: sauput... (nòrd)

G: saupent (nòrd)

PI 1a s.: sau (nòrd) PI 1a p.: sam (Val Sant Martin)

IS: saupesse... PtP: saupero... (nòrd)

F: saurei... C: sauriü... (nòrd)

Observacion. Dins las formas de lenga normaa, conselhem d'evitar las variantas abo lo radical *sav-*.

I semóner

P semost, semosts, semosta, semostas

I servir / siérver

P servit, servits, servia, servias / servut...

G servent

Im sierve

servem

servetz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
siervo	serviu	sierve	servero	servesse	serverei	serveriu
sierves	servies	sierves	serveres	servesses	serverès	serveries
sierve	servia	sierve	servec	servesse	serverè	serveria
servem	serviem	servem	servérem	servéssem	serverèm	serveriem
servetz	servietz	servetz	servéretz	servéssetz	serverètz	serverietz
siervon	servion	sierven	serveron	servesson	serverèn	serverion

Decò *sèrvo*...

I sufrir
P sufèrt, sufèrts, sufèrta, sufèrtas
G sufrent

Im suefre
sufrem
sufretz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
suefro	sufriu	suefre	sufrero	sufresse	sufrerei	sufreriu
suefres	sufries	suefres	sufreres	sufresses	sufrerès	sufrieres
suefre	sufria	suefre	sufrec	sufresse	sufrerè	sufrieria
sufrem	sufriem	sufrem	sufrérem		sufréssem	sufrerèm
ssufreriem						
sufretz	sufrietz	sufretz	sufréretz	sufréssetz	sufrerètz	sufrierietz
suefron	sufrion	suefren	sufreoron	sufresson	sufrerèn	sufrierion

Decò *sufrisso*...

La conven de mencionar las variantas seguentas:

I: sofrir (Ròchasmolas)

PI: sofron... PS: sofron... (Ròchasmolas)

I ténher

P tench, tenchs, tencha, tenchas

Variantas dal P: tent... / tenth... (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

I tenir / téner

P tengut, tenguts, tengua, tenguas

La conven de mencionar las variantas seguentas:

IS: tenguesse... PtP: tenguero... (nòrd)

F: tenrei... C: tenriu... (Val d'Ols, Val Sant Martin) / F: tendrei... C: tendriu... (Ròchasmolas, Salabertrand)

I traire
P trach, trachs, tracha, trachas
G traient

Im trai
traiem
traietz

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
traio	traïu	traie	traiero	traiesse	traierei	traieriu
traies	traïes	traies	traieres	traïesses	traierès	traieries

traï	traïa	traïe	traïec	traïesse	traïerè	traïeria
traïem	traïem	traïem	traïérem	traïéssem	traïerèm	traïériem
traïetz	traïetz	traïetz	traïéretz	traïéssetz	traïerètz	traïeríetz
traïon	traïon	traïen	traïeron	traïesson	traïerèn	traïerion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

P: traït... (cf. l'Observacion generala sus lhi participis passats – vèrbe *bruire*)

F: traïrai... C: traïriu... (Val d'Ols)

I ufrir			Im uefre			
P ufèrt, ufèrts, ufèrta, ufèrtas			ufrem			
G ufrent			ufretz			
PI	II	PS	Pt	IS	F	C
uefro	ufriu	uefre	ufrero	ufresse	ufrerei	ufreriu
uefres	ufries	uefres	ufreres	ufresses	ufrerès	ufreries
uefre	ufria	uefre	ufrec	ufresse	ufrerè	ufreria
ufrem	ufriem	ufrem	ufrérem	ufréssem	ufrerèm	ufrériem
ufretz	ufrietz	ufretz	ufréretz	ufréssetz	ufrerètz	ufreríetz
uefron	ufrion	uefren	ufreron	ufresson	ufrerèn	ufrerion

La conven de mencionar las variantas seguentas:

I: ofrir

PI: òfro... PS: òfre...

I valer
P valgut, valguts, valgua, valguas

La conven de mencionar las variantas seguentas:

I: valguere [var]- (Salabertrand) / valguer [va]- / [val]- (Ròchasmolas, Val Cluson, Val Sant Martin)

G: valguent (Val Cluson, Val Sant Martin)

IS: valguesse... PtP: valguero... (nòrd) / IS: valguesso... (Santa Anna de Vaudier)

F: valdrei... [va]- C: valdriu... [va]- (Salabertrand)

I veire			Im ve			
P vist, vists, vista, vistas			veiem			
G veient			veietz			
PI	II	PS	Pt	IS	F	C
veo	veïu	vee	veiero	veïesse	veierei	veieriu
vees	veïes	vees	veïeres	veïesses	veierès	veïeries
ve	veïa	vee	veïec	veïesse	veierè	veïeria
veiem	veïem	veiem	veïérem	veïéssem	veierèm	veïériem
veietz	veïetz	veietz	veïéretz	veïéssetz	veierètz	veïeríetz
veon	veïon	veen	veïeron	veïesson	veierèn	veïerion

La conven de mencionar las variantes següents:

I: ver (Ròchasmolas, Val Cluson, Val Sant Martin)

PI: veio... PS: veie... (Val d'Ols) / PI 1a p. 2a p.: veem veatz (Val Cluson) / PI 1a p. 3a p.: vem ven (Val Sant Martin)

IS: veguesse... PtP: veguero... (Val Cluson, Val Sant Martin)

F: veirei... C: veiriu... (Val d'Ols) / F: verei... C: veriu... (Ròchasmolas, Val Cluson) / F: veurei... C: veuriu... (Val Sant Martin)

I venir

P vengut, venguts, vengua, venguas

La conven de mencionar las variantes següents:

IS: venguesse... PtP: venguero... (nòrd)

F: venrei... C: venriu... (Val d'Ols, Val Sant Martin) / F: vendrei... C: vendriu... (Ròchasmolas, Salabertrand)

I vestir

P vestit, vestits, vestia, vestias

G vestent

Im viest

vestem

vestetz

PI

II

PS

Pt

IS

F

C

viesto

vestiu

vieste

vestero

vestesse

vesterei

vesteriu

viestes

vesties

viestes

vesteres

vestesses

vesterès

vesteries

viest

vestia

vieste

vestec

vestesse

vesterè

vesteria

vestem

vestiem

vestem

vestérem

vestéssem

vesterèm

vesteriem

vestetz

vestíetz

vestetz

vestéretz

vestéssetz

vesterètz

vesterietz

vieston

vestion

vieston

vesteron

vestesson

vesterèn

vesterion

I viure / viver

P vivut, vivuts, vivua, vivuas

G vivent

Im viu

vivem

vivetz

PI

II

PS

Pt

IS

F

C

vivo

viviu

vive

vivero

vivesse

viverei

viveriu

vives

vivies

vives

viveres

vivesses

viverès

viveries

viu

vivia

vive

vivec

vivesse

viverè

viveria

vivem

vivíem

vivem

vivérem

vivéssem

viverèm

viveriem

vivetz

vivíetz

vivetz

vivéretz

vivéssetz

viverètz

viverietz

vivon

vivion

vivon

viveron

vivesson

viverèn

viverion

La conven de mencionar las variantes següents:

P: viscut...

F: viurei... C: viuriu... (nòrd)

I voler

P volgut, volguts, volgua, volguas

G volent

PI	II	PS	Pt	IS	F	C
vuelh	voliu	vòle	volguero	volguesse	volerei	voleriu
vòs	volies	vòles	volgueres	volgueses	volerès	voleries
vòl	volia	vòle	volgüec	volguesse	volerè	voleria
volem	voliem	volem	volguèrem	volguèsem	volerèm	voleriem
voletz	volietz	voletz	volguéretz	volguéssetz	volerètz	volerietz
vòlon	volion	vòlen	volgueron	volguesson	volerèn	volerion

La conven de mencionar las variantes següentas:

I: volguere [vur]- (Salabertrand) / volguer [vu]- / [vur]- / [vul]- (Ròchasmolas, Val Cluson, Val Sant Martin) / voscher / vòscher (Belins)

G: volguent (Val Cluson, Val Sant Martin)

PI 1a s. 2a s.: vòlo vòles (nòrd, abo la variacion de las terminasons segond las varietats) / PI 1a s.: vòl (centre e sud)

PS: vuelhe... (nòrd, Santa Anna de Vaudier) / vòsche... / vuesche... (Val d'Ols) / vòsche... (centre)

IS: volesse... (centre)

F: voudrei... C: voudriu... (Val d'Ols) / F: volrei... [vu'rej] C: volriu... [vu'riw] (Val Cluson, Val Sant Martin)

III. Vocabulari italian-occitan

Presentacion

Aqueste vocabulari deu ajuar a s'orientar dins l'usatge de l'ortografia e dal lèxic de l'occitan alpin oriental. Las paraulas son presentaas dins l'ortografia occitana comuna en tenent còmpte de lors particularitats dialectalas mas sensa lo grad de precision que seria pròpri de la representacion d'un parlar local e que preveiem coma possible dins la part dedicaa a l'ortografia; avem donca regularizat una sèria de características de la forma de las paraulas segond de critèris que precisarèm tot aüra. La quantitat de paraulas es limitaa per rapòrt a çò que se pòt trobar dins un diccionari corrent, mas ilh compren lo lèxic de basa e lo despassa larjament (lo vocabulari conten pus de 13.000 equivaléncias, sensa comptar una part importanta de las variants formalas); aquò deuria bastar per acomplir la foncion qu'avem mencionat tant que la lhi aurà pas un diccionari pràctic abo las características abitualas. Sem partits da l'ensem dal lèxic contengut dins dui diccionaris de frequéncia italians (Bortolini et alii 1993; De Mauro et alii 1993), mas avem degut suprimir de paraulas abo de valors o de propietats d'usatge – per exemple tèrmes colloquials o regionals – que convenion pas a las características de nòstre vocabulari e n'ajontar qualques autras que nos semblavon necessàrias. Dins la mesura que nos o an permetut lhi diccionaris consultats, presentem d'una manera sistemàtica las equivaléncias occitanas dal lèxic italian seleccionat pròprias de la Val Maira (Bruna Rosso 1980; Dao 1986) e de la Val Varacha (Bernard 1996), que correspòndon a la zòna centrala chausia per establir una varietat referenciala, e de la Val Sant Martin (Baret 1993-94; Pons e Genre 1997), que garantisson la preséncia regulara de solucions septentrionalas. Dins qualqui cas onte avem cregut que la seria útil – sobretot per donar d'alternativas a d'italianismes ben expanduts –, avem tengut decò còmpte de las solucions lexicalas de la Val d'Ols (Baccon Bouvet 1987; Masset 1997).

Dins lo sens de simplificar la variacion dal lèxic de l'occitan alpin oriental e d'ajuar a la convergècia abo las solucions pus generalas en occitan, avem reduch cèrt'unas de sas características formalas en seguent generalament d'indicacions qu'apareisson dins las règlas ortogràficas. Poem rememorar lhi cas principals:

a) Evitem la *s* iniciala segua da una consonanta:

sbabuchit → esbabuchit, scusar → escusar, sflorar → esflorar, spèrder → espèrder, stremar → estremar

b) Escrivem sempre *re-* e *ra-* inicials en laissant a la prononciacion la possibilitat de far muta la vocala que vai après la *r* e de far auvir una vocala iniciala de sosten (cf. lo ponch 3 de las règlas ortogràficas):

rabastar [rabas'tar] (zòna centrala) [rba:'ta:] (Val Sant Martin), recomandar [erkuman'dar], reversar [erver'sar]

c) Escrivem las vocalas que pòion èsser mutas en posicion pretònica (cf. lo ponch 3 de las règlas ortogràficas):

chadelar [t ad'lar], degun [ed'gy], decò [ed'k] / [et'k]

darriera ['drj ro], corrin ['kri]

d) Escrivem la *e* iniciala de las paraulas formaas abo lo prefixe *en-* derant vocala:

enalpar, enandiar, enant, enavisar

Donem las principalas alternanças dialectalas presentas dins la zòna de referéncia e aquelas que siervon a distinguir d'una manera generala las varietats dal centre e dal nòrd:

a) Dins lhi exemples següents, poem veire la manera de presentar dins lo vocabulari las evolucions fonèticas

principalas que distinguisson lhi parlars dal centre e dal nòrd:

cuech / cueit, drech / dreit, nuech / nueit, lach / lait, alachar / alaitar (*ch / it*)

jonch -a / jonth jòntia, ponch / ponth, poncha / pòntia, restrench -a / restrenth restréntia (*-nch / -nth, -ncha / -ntia*)

liech / leit, sieis / seis, vielh / velh (*ie / e*)

b) D'autras diferéncias pòion aver de distribucions geogràficas pus complèxas o fins èsser presentas dins una mesma varietat:

abàter / abatre, adméter / admetre, esténder / estendre

aculhir / acuelher / acuelhre, lusir / lúser / luire, murir / muérer

poer / poler / poguer

afrònt / affront, bòn / bon, còmpte / compte, còtra / contra, lòng / long

coijar / cojar

asit / aisit, fasòl / faisòl, benesir / beneisir

ajanolhar / agenolhar, jalousia / gelosia

arribar / arrubar, betar / butar, guichir / guchir, finir / fenir / funir

abondós / bondós, achapar / chapar, achatar / chatar, acrasar / crasar, acrocar / crocar

entre / enter, fremir / fermir, preparar / perparar

onch / vonch

L'òrdre de la presentacion de las formas indica la preferéncia per la varietat referenciala; lo critèri fonamental qu'es estat aplicat es aquel de la difusion geogràfica de chasque forma, mas dins qualqui cas avem preferit las formas que presenton pas d'evolucions especificas – *finir* pustòst que *fenir* o *funir*, *poer* pustòst que *poler*, *poguer* o *poscher* – sensa exclure las solucions alternatives. Dins lo cas dal vèrbe *betar / butar*, la nos semelha mielh de recomandar la primera solucion perque la forma abo *u* a lo sens de *possar* dins la pus granda part di dialèctes occitans.

Las varietats dal nòrd presenton tres características qu'implicon una evolucion convergenta abo l'ensem occitan e divergenta per rapòrt a las autras varietats de l'occitan alpin oriental: la tendéncia a evitar las paraulas proparoxítonas – *anonima* pustòst qu'*anònima* – e las paraulas paroxítonas abo una consonanta finala – *anonime* pustòst qu'*anònim* –; la generalizacion d'una *e* de sosten après las terminasons masculinas dins las paraulas sabentas – *anonime* –, e la preséncia d'una *-e* finala dins las paraulas masculinas qu'an una *-a* finala etimològica – *accioniste*. Aquesta darriera característica es generalament evitaa dins las formas normaas d'occitan. L'usatge de la *-e* de sosten es pas encara estat reglat d'una maniera satisfasenta per tuchi. Lo tipe d'accentuacion de las varietats dal nòrd es generalament acceptat e considerat coma característic de l'occitan. Dins aqueste vocabulari presentem la situacion actuala abo las convencions qu'utilizem per donar d'alternanças, en evitant solament la vocala de sosten après lo sufixe *-ic*, onte ilh es evitaa pro generalament:

cèllula / cellula, cronòmetre / cronomètre, física / fisica

àbil / abil/e, àcid / acid/e, àgil / agil/e, anàlog / analòg/ue, anònim / anonim/e

absurd/e, annèx/e

acòstic / acostic, alcoòlic / alcoolic

accionista / -e, antagonista / -e

Après lo grop etimològic *ct*, las características fonològicas de ben de dialèctes occitans demandon una vocala de

sosten; dins la pràctica de l'occitan normat aquela vocala de sosten s'es generalizaa. Aicí la recomandem, mas donem las doas possibilitats:

arquitàct/e, aspèct/e, delict/e, dialèct/e, perfèct/e

L'existís d'autri cas ont la lhi a de divergèncias entre la tradicion de l'occitan cultivat e la pràctica abituala en occitan alpin oriental:

a) Dins l'occitan cultivat la se fai la distincion entre lhi prefixes sabents *in- inter-* e lhi prefixes d'evolucion populara *en- entre- / enter-*; aici avem donat las paraulas sabentas abo lhi prefixes *in- inter-*, mas avem indicat la preséncia de las formas qu'an *en- entre- / enter-*:

incarnar / en-, incident / en-, independent / en-, desinfectant / desen-, interaccion / en-

La situacion actuala de l'occitan alpin oriental es lo resultat d'imitar la non-distincion de l'italian en generalizant la solucion *en-*, presa coma característica de l'occitan.

b) Dins l'occitan cultivat la se fai la distincion entre lhi suffixes sabents *-ància -éncia* e lhi suffixes d'evolucion populara *-ança -ença*; decò dins aqueste cas donem las doas solucions:

abondància / -ança, distància / -ança, tolerància / -ança

abséncia / -ença, divergència / -ença, frequéncia / -ença

c) L'usatge de la grafia *gn* en francés e en italian per la valor de *nh* [] es la causa que de paraulas sabentas qu'an *gn* sien prononciaas decò en occitan coma s'auguesson *nh*, en contradiccion abo la tradicion de l'usatge cultivat d'aquesta lenga; dins lo vocabulari donem las doas solucions mas recomandem la primera:

assignar / assinhar, dignitat / dinhitat, ignòble / inhòble, ignorar / inhorar, indignar / indinhar / en-

d) Dins la tradicion occitana lhi vèrbes sabents pres da vèrbes latins terminats en *-ēre* a l'infinitiu adòpton la terminason *-ir*; parelh: *dirigir, existir, imprimir, oprimir, protegir, repetir*. La lhi a *exprimir* 'esprimere', d'origina sabenta, e *esprémer* 'spremere', d'evolucion populara. Avem donat aquilhi vèrbes acompanhats da l'indicacion *P* (propòsta) da pè las formacions en *-er* o en *-re*, quand n'avem trobat almenc una; avem evitat sistemàticament lhi francismes coma *assistar*, corrents dins l'occitan parlat en França e emplegats sovent en occitan alpin oriental:

accedir P / accèder / accèdre, dirigir P / diriger, decidir P / decider / decidre, procedir P / procèder / procèdre, resistir P / resíster / resistre

Lo vocabulari conten una quantitat d'italianismes e decò de francismes e de piemontesismes. La pretension de lhi reduire sistemàticament nos semelha pas rasonabla dins la situacion actuala; aquela de lhi eliminar completament es pas verament acceptabla se tenem còmpte que totas las lengas contenon una part importanta d'empremis. Mas avem introduch qualques propòstas, marcaas abo una *P* majúscula, per facilitar l'usatge d'una forma d'occitan cultivat; la se tracta de formas de l'occitan general presentaas coma d'alternativas a las solucions de tipe italian e de paraulas sabentas qu'avem pas trobat dins lhi dictionaris consultats mas que son necessàrias se volem que l'occitan sie present dins tuchi lhi usatges e non pas solament dins aquilhi que son liats a la vita tradicionala. Vaicí qualqui exemples:

adaptacion 'adattamento', admonestar 'ammonire', aerenc 'aereo', comptatge 'conteggio', emplaçament 'postazione', estímulo / estimulo/e 'stimolo', mina 'miniera', península / penisola / 'penisola', signe 'segno'

De bòts marquem abo la *P* de paraulas qu'avem modificat legierament dins lor forma per las adaptar a las solucions

pròprias de l'occitan:

abisme, agricultura, a d'aise (adasi), alhòli (*aiolí* ven da l'adaptacion francesa d'una paraula occitana), aliança, casèrna, catran, ierarquia, patrolha, poblacion

Donem lhi dui genres – n.m./f. – dins lo cas di noms qu'en italian an un genre diferent d'aquel qu'ilh an generalament en occitan e que poem trobar dins qualqu'unas de las varietats de l'occitan alpin oriental, e decò quand lhi dui genres son presents dins aquelas varietats:

art, color, corrent, dolor, lusor / luor, odor, rigor, valor
freid, jovent

Convencions utilizaas dins lo vocabulari

Après la paraula italiana, la lhi a sovent entre paréntesis de precisions sus son sens per esclarzir l'equivaléncia abo lo mot occitan; quand la lhi a de sens diferents, ilh son separats da una barra verticala (|):

aborto n.m. (feto)	avorton n.m.
aborto n.m. (il feto l'abortire)	avòrt n.m.

Avem mencionat l'usatge que fasm de la barra obliqua (/); ne'n precisem qualqui detalhs:

a) L'utilizem decò per presentar de combinacions complèxas:

betar / butar a pèrder / pèdre = betar a pèrder / butar a pèrder / betar a pèdre / butar a pèdre

tombar / cheire neu / nea = tombar neu / cheire neu / tombar nea / cheire nea

b) Un prefixe, un sufixe o una part iniciala o finala de paraula a la fin d'una sèria se pòt combinar abo tuchi lhi autri elements:

cerieisa / cereisa / ci- = cerieisa / cereisa / cirieisa / cireisa

coïncidir / coïncider / coïncidre / coen- = coïncidir / coïncider / coïncidre / coencidir / coencider / coencidre

incidéncia / en- / -ença = incidéncia / encidéncia / incidença / encidença

c) Empleguem una dobla barra (//) per separar las combinacions equivalentas:

chamar mai / torna // tornar chamar = chamar mai / chamar torna / tornar chamar

betar / butar mai / torna // tornar betar / butar = betar mai / butar mai / betar torna / butar torna / tornar betar / tornar

butar

Chal avertir que totas las combinacions que resulton d'aquel tipe de presentacion son pas sempre realament existentas.

Quand volem donar de formas contextualas o de variantas eigualament utilizaas d'una paraula, empleguem una linha per las separar:

a – an, en – ente, aiçai – çai, alai – lai, aicest – cest, aiquel – quel, aiquest – quest

Donem la transcripcion fonètica de las paraulas qu'an una prononciacion abituala que s'obten pas abo la simpla

aplicacion de las règlas de lectura:

aïns [a'i], dedins [de'di], fins (a) ['fi], mas ['ma], mesme ['meme]

Indiquem decò:

a) Quand la *t* finala après una vocala es prononciaa:

copet [t], devòt [t], filhet [t], mut [t], plat [t], salzets [t], tamaròt [t]

b) Quand la *l* en grop abo una consonanta precedenta – *cl, gl, pl, bl, fl* – es pas chambiaa en [j] dins deguna varietat:

afeblir [l], blagar [l], disponible [l], spectacle [l], glòria [l], miracle [l], placar [l]

c) Quand la *l* finala es muta:

àrbol -[u], assòtol -[u], bègol -[u], ólvol -[u], sòcol -[u], vëndol -[u]

d) Quand la *n* finala es prononciaa coma alveolara (cf. lo ponch 37 de las règlas ortogràficas):

afan [n], an [n], auton / autòn [n], estun [n]

Empleguem las paréntesis per indicar d'elements que pòion èsser presents o pas e lo jonhent per indicar la plaça de l'element principal quand postpauzem d'elements accessòris, après una vírgula. Lhi ponchs de suspension indicon que la lhi pòt aver d'autri elements entre aquilhi que son separats dai ponchs:

aicí a (la fin de), d'- = d'aicí a / d'aicí a la fin de

gaire(, pas -) = gaire / pas gaire

gaire (de) (, pas -) = gaire / gaire de / pas gaire / pas gaire de

molto, non(...) - = non molto / non (lavorano) molto

Abo lhi vèrbes pronominals, lo pronom *se* entre paréntesis significa que vai derant o après l'infinitiu segond las varietats:

ajocar (se) = s'ajocar / ajocar-se

Donem pas la flexion di determinants e di pronoms, que se tròba dins la morfologia. Donem ensita sistemàticament lo genre de lhi adjectius qualificatius abo tota l'informacion necessària quand la forma femenina compòrta, per rapòrt a la forma masculina, d'autri cambiaments fonètics o ortogràfics que l'ajonta d'una *-a*:

anterior -a, antic -a, ansiós -osa, blanc blancha, boliversat -aa, gròs gròssa, guèrç -a, guichit -ia, idòneu -ea / idonèu -èa, imaginari -ària, libre -a (= libre libra), lòng / long -nja (= lòng lònja / long lonja), negatiu -iva

Dins l'òrdre de la presentacion de las equivaléncias, la lhi a derant las paraulas abo una valor neutra e generala e las formas de la varietat referenciala, après las paraulas pus expressivas e las formas pròprias d'autras varietats.

Abreviacions utilitzades dins lo vocabulari

adj.	adjectiu qualificatiu o locucion adjectivala
adv.	advèrbi o locucion adverbiala
art.	article
conj.	conjoncion
cort.	salutacion o fòrmula de cortesia
det.	adjectiu determinant
encl.	(pronom) enclític
int.	interjeccion
n.f.	nom femenin
n.m.	nom masculin
neut.	(pronom) neutre
num.	numeral (cardinal o ordinal)
part.pr.	partícula pronominala
pl.	plural
prep.	preposicion o locucion preposicionala
procl.	(pronom) proclític
pron.	pronom tònic o locucion pronominala
pron.cl.	pronom clític
sg.	singular
v.	vèrbe o locucion verbala
v.intr.	vèrbe intransitiu
v.pr.	vèrbe pronominal
v.tr.	vèrbe transitiu
P	propòsta, ilh acompanha las paraulas qu'apareisson pas dins lhi dictionaris consultats